శ్రీః.

శ్రీలక్ష్మీనృసింహపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీమతే శ్రీలక్ష్మీనృసింహదివ్యపాదుకాసేవక
శ్రీవణ్ శఠకోపశ్రీవీరరాఘవశఠకోపయతీంద్ర
మహాదేశికాయనమః.

శ్రీమదహోబిలశ్రీలక్ష్మీనృసింహ దివ్యస్థాననిర్వహణ ధురంధరశ్రీవణ్ శఠకోపశ్రీవీరరాఘవశఠకోపయతీంద్ర మహాదేశికవిరచితా శ్రీమచ్ఛారీరక సుప్రభాతసమేతా శ్రీశ్రుతిగీతావ్యాఖ్యా.

శ్రీవీరరాఘవ శఠకోపయతీంద్రమహాదేశిక
దివ్యచరణారవిందసమాశ్రితేన
శుండప్పాళయం- అ॥ తిరువెంకటాచార్యేణ
బెంగళూరు తులసీవనవాసినా
తూప్పుల్ వెంకటాచార్యేణచ

బెంగళూరు వాగీశ్వరీ ముద్రాలయే
ముద్రాపితాసతీవిజయతే.
౧౯౦౨.



శ్రియై నమః.

శ్రీలక్ష్మీనృసింహపరబ్రహ్మణే నమః.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీమతే నిగమాన్తమహాదేశికాయ నమః.

శ్రీమతే శ్రీవణ్శఠకోపశ్రీశఠకోపయతీంద్రమహాదేశికాయ నమః.

శ్రీమతే శ్రీలక్ష్మీనృసింహదివ్యపాదుకాసేవకశ్రీవణ్శఠకోప

శ్రీశఠకోపరామానుజయతీంద్రమహాదేశికాయ నమః.

శ్రీమతే శ్రీలక్ష్మీనృసింహదివ్యపాదుకాసేవకశ్రీవణ్శఠకోప

శ్రీవీరరాఘవశఠకోపయతీంద్రమహాదేశికాయ నమః.

శ్రీవీరరాఘవశఠకోపయతీన్ద్రమహాదేశికైరనుగృహీతా

శ్రీశ్రుతిగీతావ్యాఖ్యా.

శ్రీరామానుజయోగీన్ద్రసిద్ధాన్తవిజయధ్వజం । ప్రణమ్య నిగమాన్తార్యం బ్రహ్మవాదార్థ ఉచ్యతే ॥ ౧ ॥ దశమే శ్రీభాగవతే సప్తాశీతితమే మునిం । శుకం పరీక్షుత్ప్రపచ్ఛ బ్రహ్మణి శ్రుతిమానతామ్ ॥ ౨ ॥

మూలమ్ ॥ రాజా ॥ బ్రహ్మన్ బ్రహ్మణ్యనిర్దేశ్యే నిర్గుణే గుణవృత్తయః । కథం చరన్తి శ్రుతయః సాక్షాత్సదసతః పరే ॥ ౧ ॥ ఇతి.

బ్రహ్మణి— "యతో వా ఇమానీ" త్యాదికారణవాక్యప్రతిపన్నే బ్రహ్మణి, నిర్గుణే-అపహతపాప్మత్వాదిభిః కారణత్వాద్వా త్రిగుణసమ్బ

న్ధరహితే, అతఏవ ; సదసతఃపరే—అస్తీతివ్యపదేశార్హాచేతనాన్నా
స్తీతివ్యపదేశార్హాచేతనాచ్చపరే, అతఏవ; అనిర్దేశ్యే— "సదేవసో
మ్యేదమగ్రఆసీత్— అసద్వాఇదమగ్రఆసీత్", ఇతిచనిర్దేష్టుమశక్యే,
గుణవృత్తయః— త్రిగుణపరిణామశబ్దభూతాశ్శ్రుతయః, కథం—
సాక్షాత్ప్రత్యక్షతయా స్వసాక్షాత్కృతవస్తువత్, చరన్తి—ప్రవర్త
న్తే, విషయీకుర్వన్తీత్యర్థః. అస్యాయమాశయః ; శ్రుతయోహిబ్ర
హ్మ "యతోవాఇమానీ", త్యాదినాజగజ్జన్మాదికారణత్వంలక్షణీ
కృత్యైవప్రథమముపదిశన్తీతి "జన్మాద్యస్యయతః", ఇతిసూత్రేభా
ష్యాదిసిద్ధంలక్ష్యలక్షణభావనిర్ణయాయపురోవాదసాపేక్షయద్వృత్త
నిర్దేశాద్ధిజగత్కారణత్వస్యలక్షణరూపత్వంస్థాపితమ్. అన్యథాబ్ర
హ్మత్వమేవలక్షణంకింనస్యాత్, ఏవంచజగత్కారణత్వస్యోపాదాన
త్వాదిరూపస్యలోకదృష్ట్యాశాస్త్రదృష్ట్యాచత్రిగుణసమ్బన్ధినఏవోపప
న్నతయాతదభావేనబ్రహ్మణిఘటాదేర్మృదాదివదుపాదానత్వాస
మ్భవేనతల్లక్షణముఖేనతదుపదేశాసమ్భవాత్కథంచిత్సమ్భవేవాప్రా
కృతసృష్ట్యనన్తరభావిశబ్దాత్మకశ్రుతిభిస్తత్ప్రాక్కాలికబ్రహ్మస్వభా
వదర్శనాభావాత్ "సదేవాసీ", దిత్యాదినిర్దేశాసామర్థ్యాత్తథాని
ర్దిశ్యబ్రహ్మలక్షణప్రతిపాదనాసహత్వాచ్చకథంతాసాంబ్రహ్మణిల
క్షణబోధనముఖేనప్రామాణ్యమితి. ॥ ౧ ॥

అత్రైతత్ప్రశ్నానురూపముత్తరమాహ.

మూ ॥ బుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణాన్జనానామసృజ
త్ప్రభుః । మాత్రార్థంచభవార్థంచఆత్మనేఽకల్పనా
యచ ॥ ౨ ॥ ఇతిస్పష్టమ్.

అత్రబుద్ధిశబ్దోపలక్షితమహదాదిసృష్టేరేవాభిధానాత్కారణావ
స్థత్రిగుణసమ్బన్ధస్యతదానీంబ్రహ్మణిసత్తాబోధనేనోపాదానత్వసమ

ర్థనాత్ “ఏకమేవే” త్యనేనవస్త్వన్తరసద్భావవ్యవచ్ఛేదేఽప్యభూ
తనిమిత్తకారణాన్తరస్యవ్యవచ్ఛేదలాభేఽపి “తదైక్షతబహుస్యా”
మితిశ్రుతిబలేనతస్యైవనిమిత్తకారణత్వలాభేనకార్యత్వసమ్భవసమ
ర్థనాచ్చ; ఉభయవిధకారణత్వలక్షణముఖేనబ్రహ్మణిప్రామాణ్యంసి
ద్ధమ్. “తదైక్షతే” త్యాదిశ్రుతీనాంశబ్దమయత్వేఽప్యపౌరుషే
యత్వేనవేదావగతతత్తదిన్ద్రాదివస్తుసంస్థానస్మరణపూర్వమేవసృష్టిక
రణస్య “వేదశబ్దేభ్యఏవ” ఇత్యాదిప్రమాణసిద్ధత్వేనచభగవదా
హితశక్తీనాంవేదానాంసృష్టికాలేఽపి భగవత్సఙ్కల్పవిశేషనిశ్వసిత
మయతయాభగవత్స్వభావదర్శనసమ్భవాత్ “సదేవేదమాసీత్—
అసద్వాఇదమగ్రఆసీత్” ఇత్యాదినిర్దేశసమ్భవాత్తథానిర్దిశ్యకా
రణత్వప్రతిపాదనముఖేనబ్రహ్మణిప్రామాణ్యంసులభమితిభావః. త
దేతదాహ— జనానామితి. ప్రభురితి— సర్వశక్తిరిత్యర్థః. “య
స్సర్వజ్ఞ” ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థస్యోపలక్షణమిదమ్. అనేన “వేదేన
రూపేవ్యాకరోత్” ఇతిస్మృత్యుపయుక్తవేదధారణోచ్చారణనిరపే
క్షశక్తిమత్త్వంసూచితమితితత్సృష్టివ్యవచ్ఛేదః. ననుపరిపూర్ణస్య
ప్రయోజనాన్తరనిరపేక్షస్యకథంసృష్టిప్రవృత్తిరిత్యతఆహ— మాత్రా
ర్థమితి. మాత్రాః- విషయాః, ఐహికపశుపుత్రాదిభోగాః; భ
వార్థమితి— భవాః- శరీరాన్తరానుభావ్యాస్స్వర్గాదయః, ఆత్మనే—
ఆత్మానుభవరూపకైవల్యార్థమిత్యర్థః. అకల్పనాయ— మోక్షాయే
త్యర్థః- (యద్వా) ఆత్మనేకల్పనాయేతి భగవదర్థకైఙ్కర్యరూప
మోక్షసాధనధర్మాయేత్యర్థః. అత్రకల్పేమాత్రార్థమిత్యనేనఐశ్వ
ర్యం భవార్థమిత్యనేనకైవల్యం వివక్షితమితిబోద్ధ్యమ్. ఏవంచప్ర
లయేఅచిదవిశిష్టాఞ్జనాన్విలోక్యపరమకారుణ్యేనపురుషార్థానుభవా
ర్హతాసిద్ధ్యర్థంస్వస్యలీలాద్యర్థంచత్రిగుణసంసృష్టజీవానామ్, ప్రభుః—

శ్రుత్యధిష్ఠాతృభూతస్సర్వశక్తిః, స్వసఙ్కల్పసిద్ధవేదాఖ్యశబ్దప్రత్యక్షశక్తికః, సర్వాన్తర్యామిశక్తికశ్చ ; బుద్ధ్యాదీనసృజదిత్యర్థః ॥ ౨ ॥

ఏవముక్తేస్సృష్టికాలేచిద్విశిష్టజీవాన్తర్యామిత్వేత్రిగుణసంసృష్టజీవానామనాదిత్వేశ్రుతీనాంభగవన్మయత్వేకారణావస్థబ్రహ్మవిషయసాక్షాత్కారవత్త్వేచప్రమాణభూతాంబ్రహ్మవావాఖ్యాముపనిషదం నారదస్యనారాయణర్షిణాప్రోక్తాంసంవాదయతి.

మూ ॥ సైషాహ్యుపనిషద్బ్రాహ్మీపూర్వేషాంపూర్వ
జైర్ధృతా । శ్రద్ధయాధారయేద్యస్తాంక్షేమంగచ్ఛేదకి
ఞ్చనః ॥ ౩ ॥ ఇతి.

ఏషా- వక్ష్యమాణా, బ్రాహ్మీ- కారణత్వేనలక్షితబ్రహ్మానుబన్ధినీ, ఉపనిషత్- ప్రథమంబ్రహ్మప్రతిపాదకశ్రుతిరూపా, గీతోపనిషదిత్యర్థః. పూర్వేషాం- సనన్దనాదీనాం సమ్బన్ధినీ ; తత్కృతేబ్రహ్మసత్రేవక్ష్యమాణేసంసిద్ధా కథంత్వయాజ్ఞాతేత్యతఆహ-(పూర్వజైరితి.) మత్పూర్వజైర్వసిష్ఠాదిభిర్ధృతా- జగదుజ్జీవనార్థముపదేశపారమ్పర్యసమ్ప్రాప్తయేధారితా, తస్యధారణమాత్రేణాపిక్షేమప్రాప్తిరిత్యాహ- శ్రద్ధయేతి. కథంతస్యసాక్షాన్మోక్షసాధనత్వమతఆహ- (అకిఞ్చనఇతి) ధారణీయాన్యోపనిషద్ధారణానధికృతస్యైతద్ధారణసాధ్య బ్రహ్మజ్ఞాన సమ్పాదనద్వారా క్షేమలాభ ఇతి భావః ॥ ౩ ॥

అ ॥ తామేనాముపనిషదంతుభ్యంప్రతిపాదయామీత్యాహ-

మూ ॥ అత్రతేవర్ణయిష్యామిగాథాంనారాయణాన్వి
తాం । నారదస్యచసంవాదమృషేర్నారాయణస్యచ ॥ ౪ ॥ ఇతి.

అత్ర- త్వయాపృష్టవిషయే, నారదనారాయణర్ష్యోస్సంవాదం- ప్రశ్నప్రతివచనరూపం, నారాయణాన్వితాం- ‘‘ ఏకోహవైనారా

యణఆసీ ,, దిత్యాదినాపరమకారణభూతనారాయణవిషయిణీం,
గాథాం వక్ష్యమాణగీతారూపాం, సంవాదమితివాన్వయః. వ
ర్ణయిష్యామి-విస్తరేణవక్ష్యామీత్యర్థః. ॥౪॥

అ॥ కదాకథంప్రవృత్తస్సంవాదఇత్యేతత్ప్రకారమష్టభిరాహ.

మూ॥ ఏకదానారదోలోకాన్పర్యటన్భగవత్ప్రియః।
సనాతనఋషింద్రష్టుంయయౌనారాయణాశ్రమం॥౫॥
యోవైభారతవర్షేఽస్మిన్ క్షేమాయస్వస్తయేనృ
ణాం। ధర్మజ్ఞానశమోపేతఆకల్పాదాస్థితస్తపః ॥౬॥
తతోపవిష్టమృషిభిఃకలాపగ్రామవాసిభిః। పరీతంప్ర
ణతోపృచ్ఛదిదమేవకురూద్వహ॥ ॥౭॥తస్మైఅవోచద్భ
గవాన్ఋషీణాంశృణ్వతామిమం। యోబ్రహ్మవాదః
పూర్వేషాంజనలోకనివాసినాం॥౮॥ శ్రీభగవాన్। స్వా
యంభువబ్రహ్మన్సత్రేజనలోకేభవత్పురా। తత్రత్యా
నాంమానసానాంమునీనామూర్ధ్వరేతసాం ॥౯॥ శ్వే
తద్వీపంగతవతిత్వయిద్రష్టుంతదీశ్వరం। బ్రహ్మవాద
స్సంప్రవృత్తశ్శ్రుతయోయత్రశేరతే ॥౧౦॥ తత్రహా
యమభూత్ప్రశ్నస్త్వంమాంయమనుపృచ్ఛసి। పరిహా
రాశ్చతాన్సర్వాన్వక్ష్యేఽహంశృణుతేఽనఘ ॥౧౧॥
తుల్యశ్రుతతపశ్శీలాస్తుల్యస్వీయారిమధ్యమాః। అపి
చక్రుఃప్రవచనేఏకంశుశ్రూషవోఽపరే॥ ॥౧౨॥

అ॥ ప్రశ్నస్త్వదుక్తాకారఏవేతిసిద్ధవత్కృత్యోత్తరవచనమాహ

మూ॥ స్వసృష్టమిదమాపీయశయానంసహశక్తిభిః। త
దంతేబోధయాంచక్రుస్తల్లింగైశ్శ్రుతయఃపరం ॥౧౩॥

పూర్వకల్పేస్వనిర్మితమిదంవిశ్వంప్రళయసమయే, ఆపీయ-సంభృత్య, శక్తిభిస్సహ-సూక్ష్మాభిర్భావశక్తిభిస్సహ, శయానం-యోగేననిద్రాణమివస్థితం, పరం-ఈశ్వరం, తదంతే-ప్రళయాంతే, తల్లింగైః-భగవదసాధారణజగత్కారణత్వాదిలక్షణభూతధర్మైః, బోధయాంచక్రుః ప్రబోధయామాసురిత్యర్థః. అత్రఏతత్కల్పాదౌసృష్టేః ప్రాగపి పూర్వకల్పసృష్టవిశ్వస్యాప్యయకథనాత్త్రిగుణసంసృష్టజీవసద్భావలాభాదప్యయస్థానవిశేషాకాంక్షాయాంస్వస్యైవతత్స్థానత్వలాభనస్వస్యతత్సంబంధాయత్తోపాదానత్వలాభాచ్ఛయానమిత్యనేనచేతనవ్యాపారవాచితయా అప్యయప్రయోజనసంకల్పాశ్రయత్వస్యాపిస్వస్మిన్ప్రథనేననిమిత్తకారణత్వసిద్ధేశ్చనిర్గుణత్వాద్బ్రహ్మణఃకారణత్వాసంభవఇతిప్రశ్నాంశగప్రత్యుక్తిః. గుణవృత్తితయాశబ్దమయవేదస్యసృష్టికాలావస్థభగవద్దర్శనాసంభవఇత్యంశస్యోత్తరమాహ-(తదంతే బోధయాంచక్రురితి) అనేనప్రళయసమానకాలస్థత్వస్యతస్యవేదేషు బోధనేనప్రాకృతసృష్ట్యనంతరభావిశబ్దమయత్వవ్యుదాసఃక్రియతే. ఇదంచ “తస్యహవాఏతస్యమహతోభూతస్యనిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద” ఇత్యాదిశ్రుతిసిద్ధమితిభావః. ॥౧౩॥

అ॥ ననుపురుషోచ్చారణాధీనస్వరూపస్థితికస్యవేదస్యకథంతదా ంసద్భావోఘటతఇత్యతఆహ.

మూ॥ యథాశయానంసమ్రాజంవందినస్తత్పరాక్రమైః।
ప్రత్యూషేభ్యేత్యసుశ్లోకైర్బోధయంత్యనుజీవినః॥౧౪॥

రాజాధీనస్వరూపస్థితిప్రవృత్తికాభృత్యావందినః-స్తుతిపాఠకాః, శయానం- సుప్తం, రాజానం, ప్రత్యూషేభ్యేత్య-తదాజ్ఞయానియమేనఆగత్య, సుశ్లోకైఃకర్ణశ్రావ్యశ్లోకప్రతిపాద్యైః, పరాక్రమైః, తదసాధారణాపదానభూతైః, యథాబోధయంతితథేత్యర్థః- తదర్

నసత్త్వాదికా ఏవవందినస్సనా ప్రిత్యపిణసుఖానుభవమాత్రార్థంశతు ప్రి జయాదిస్మరణార్థంచతదపదానానియథానిశాంతే పఠంతి నతుప్ర బోధార్థంప్రియతంతే, తథాపిభగవదధీనసత్త్వాదికా ఏవవేదాఃప్ర శయాంతేతదీయసృష్ట్యాదివ్యాపారాపదానానితత్పంతోషార్థంసృ ష్ట్యాద్యుపయుక్తసంస్థానస్మరణమాత్రార్థంచస్తువంతి ; నతుస్వ తంత్రాః ప్రబోధయంతీతిభావః. ఏవంచభగవద్వ్యాపారవిశేషాస్స న్త్యేవతేతదానీంస్థితాఇతి- నత్రిగుణవ్యాపారభూతశబ్దమయత్వంవే దానామితిసిద్ధమ్. “ సర్వవేదమయోస్మ్యహ ” మిత్యాదికమనుసం ధేయమ్. ॥౧౪॥

అ॥కథమస్తువన్నిత్యత్రశ్రుతిగీతాముపన్యస్యతి.

మూ॥ శ్రుతయః— జయజయజహ్యజామజితదోషగృభీ
తగుణాంత్వమసియదాత్మనాసమవరుద్ధసమస్తభగః |
అగజగదోకసామఖిలశక్త్యవబోధకతేక్వచిదజయా
త్మనాచచరతోనుచరేన్నిగమః ॥ ॥౧౫॥

(జయజయేతి-) భోఅజిత-అజయాపిజేతుమశక్య, జయజయ-ఉ త్కర్షమావిష్కురు, సృష్ట్యాదివ్యాపారేణహితేసర్వోత్కర్షప్రసి ద్ధిరితిభావః. తదాహ- (జహ్యజామితి)- అజాం- మూలప్రకృతిం, జహి-నాశయ, మహదాదిపరిణామసంకల్పనేనఅజాత్వంనాశయేత్య ర్థః. యద్వాజహీత్యజలీనాంతమోవస్థాంఅవ్యక్తాదికతయావిసృజే త్యర్థః.

(జౌహిత్యాదికాత్ ఓహాక్ త్యాగఇత్యతోలోణ్మధ్యమః, హేలుగా షః-) కథంస్వతోనిత్యాయాఃపరిణామసంకల్పనమిత్యతఆహ- (దోషగృభీతగుణామితి)పరిణామాదిదోషైరేవగృభీతాః-గృహీతాః, (గ్రహోర్భశ్ఛందసీతిహస్యభాదేశః) గుణాః-సత్త్వరజస్తమాంసి

యస్యాస్తాం-గుణవైషమ్యప్రయుక్తప్రదేశవివపరిణామసంకల్పనాత్త
స్యాస్స్వత్తోనిత్యత్వంనభజ్యతఇతిభావః. ననుబ్రహ్మాదయఏవఅజానాశ
నేకింనశక్నుయురిత్యతఆహ(త్వమసీతి)-యదాత్మనా-యాదృశాత్మనా
అజాంతర్యామితయా ; త్వం, సమవరుద్ధః- ప్రతిహతః,స్వసంకల్పా
యత్తాన్వయవ్యతిరేకః;సమస్తానాంబ్రహ్మాదీనాంభగః,ఐశ్వర్యం-యేన
తథాభూతోసి ; ప్రకృతిపరిణామాండాన్తర్వర్తిబ్రహ్మాదీనాం నమహ
దాదిపరిణామసంకల్పనేశక్తిరితిభావః. నన్వేవంప్రకృతిపరిణామవిశే
షశబ్దవిశేషమయస్యవేదస్యతేకథమిదానీంప్రళయావసానే మదీయమ
హిమావలోకనప్రసంగఇత్యతఆహ- (అగజగదోకసామితి)- నగచ్ఛం
తీత్యగాః- స్థావరాః,గచ్ఛంతీతిజగంతి-జంగమాశ్చ, ఓకాంసి-స్థానా
ని, శరీరాణీతియావత్ ; యేషాంతేషాంజనానాం ; అఖిలశక్త్యవ
బోధక-సమస్తకర్మాదిశక్త్యుద్బోధక , ప్రాక్తనకల్పసృష్టస్థావరజం
గమానామనుగతాకారశక్తిస్మరణపూర్వకంతేషాంతత్తచ్ఛక్తిప్రకాశ
నమాత్రవ్యాపారేత్యర్థః, తతశ్చసర్వజీవానాంకర్మశక్త్యాదీనాంచా
నాదిత్వాపహామపీదానీంవర్త ఇతిభావః.   ననుతథాపితవస్వరూప
సద్భావేపిమయాతచ్ఛక్తిప్రకాశనరూపసృష్ట్యనంతరమేవహిమదీయ
మహిమావలోకనశక్తిరిత్యాహ-(క్వచిదితి)-క్వచిదజయా-ప్రకృతిపరి
ణామాధిష్ఠాతృత్వేనబ్రహ్మాదిశరీరకతయా,క్వచిదాత్మనాచ-ప్రళయ
నిత్యవిభూత్యాదౌస్వరూపేణచ, చరతః, తేనిగమాః- వేదాః, అనుచరే
త్- అనుచరఇవాచరేదిత్యర్థః. [అనుచరశబ్దాదాచారక్విబంతా
తలర్తరిలిబో] తథాచత్వయాబ్రహ్మాదీనాంప్రాకృతసృష్ట్యనంతరం
శక్త్యావిష్కారేపి,వేదైనరూపేవ్యాకరో,, దిత్యనేనసతఏవసృజ్యమానవ
స్తుసంస్థానాదేః ప్రాక్తనకల్పానుగతాకారత్వస్యస్మరణార్థంస్మర్తు
స్తవైవస్మరణసాధనవేదస్యాపిప్రాకృతబ్రహ్మాదిసంబంధితయాపరిశు

ష్టత్వాత్స్వరూపసంబంధితయాచస్థితిస్త్వాత్సంకల్పాయత్తై వేతితదానీంని గమరూపస్యాపిమెత్వదీయమహిమావలోకనశక్తిరస్తీతిభావః. ॥౧౫॥

శ్లో॥ జయజయదుర్జయప్రకృతిముత్సృజజుష్టగుణాం త్వమసియదాత్మనాస్వవశభూతసమస్తపదః। స్థిరచరదేహినాంసకలశక్తివికాసకతెక్వచిదజయాస్వతశ్చచరతోనుచరేన్నిగమః.) ॥౧॥

అ॥నన్వేవంమన్మహిమ్నో యథావద్వేదనమస్తిచేద్బ్రూతేత్యతాహుః- (యద్వా) స్థిరచరదేహినాంశక్తివికాసనమేవమయాకార్యమితిబ్రూషే? తేనతవసృష్ట్యుపాదానం, అహంతునిమిత్తమాత్ర మిత్యుక్తంభవతి, అతోనిగమస్యమదనుచరభావకథనమసంగతం, మదీయయథావదాకారాకథనాదిత్యత్రాహుః-

మూ॥ బృహదుపలబ్ధమేతదవయన్త్యవశేషతయాయ
తఉదయాస్తమయావికృతేర్మృదివావికృతాత్। అత
ఋషయోదధుస్త్వయిమనోవచనాచరితంకథమయథా
భవంతిభువిదత్తపదానినృణాం॥ ॥౧౬॥

(బృహది)తి-ఉపలబ్ధం-ప్రాకృతైరల్పైరుపలబ్ధం, బృహత్-స్థూలం, ఏతజ్జగత్, అవశేషతయా-త్వదేకశేషతయా, అవశిష్టత్వాదేకాత్మతయేతియావత్, అవయంతి-"సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్-ఏకమేవ,, ఇత్యాద్యాయశ్శ్రుతయః ప్రతిపాదయంతీత్యర్థః. ప్రాకృతబ్రహ్మాదిసంబంధితయావర్తమానాభిశ్శ్రుతిభిఃపరిదృశ్యమానవస్తుసముదాయాత్మకప్రపంచస్యఅవశిష్టత్వదేకాత్మకతాబాధనేనసర్వథాఅవిద్యమానస్యత్వదాత్మకత్వాసంభవాత్ప్రాకృతైరల్పోపలబ్ధస్యానుపలభ్యమానతారూపసూక్ష్మావస్థైవోచ్యతఇతితద్విశిష్టత్వదేకాత్మకత్వమేవలభ్యతఇతిభావః-తతశ్చత్వమేవసృష్ట్యుపాదానమపీత్యుత్తరంఫలితమ్. తదుపపాదయంతి- (యత) ఇతి-ఏతేన "స్వసృష్టమిదమాపీయ,, త్యుక్తంస్త

షోఢా సంభవతి. వికృతేః ఘటాదేరాకారే, ద్వ్యాదివ్యక్తికాయ-
మివ, అవికృతాత్ వ్యక్తమహాభూతమయాత్ ఉత్పత్తిప్రళయా,
యత ఇతి సార్వవిభక్తికాత్తసిః. తేన ప్రళయాధారత్వముత్పత్త్యుపా
దానత్వం చ దర్శితం భవతి. అత ఏవ మృదీత్యధికరణత్వవివక్షయా సప్త
మ్యుపాత్తా న ఇతి ఉపమార్థ మవ్యయమ్. ‹‹ఇవవాయథాతథైవ››
మితికోశాత్ ; అతః తవంరూపాత్మత్వత ఏవ, ఋషయః-వేదాః, త
ద్ద్రష్టారో వా ; త్వదధీనస్వరూపస్థితిప్రవృత్తికాస్సంత ఏవేత్యర్థః. త్వ
యి మనోవచనాచరితం-మనోవ్యాపారవాగ్వ్యాపారౌ, దధుః, ఇదం
జగత్పురా త్వదాత్మకమాసీదితి జ్ఞాత్వా తథా వచనమ్. ‹‹సదేవేద
మగ్ర ఆసీత్ ›› ఇత్యాదివాక్యరూపమూచురిత్యర్థః. నన్వేవమిదానీం
తనదశామేవ పురస్కృత్య బృహదుపలబ్ధమేవ నదద్యభవతీతి కిమితి నోచ్యత
ఇత్యత ఆహుః- (కథమయథాభవంతీ)తి-భువి-భూమౌ, దత్తపదా
ని-లబ్ధస్థితికాని, మనోవచనాని, కథం న్వాణో మయథాభవంతి-నరో
పలబ్ధప్రకారాతివృత్తాని కథం భవన్తీత్యర్థః- ప్రపఞ్చస్య స్వసమకాల
వర్తి తన్మైవోపలబ్ధిరిత్యయం నరోపలబ్ధిప్రకారః, న కల్పాంతరోపలబ్ధత
యా, తదానీం ప్రాకృత ప్రతిపత్తృభేదాభావాత్ సా ఖ్యానసంబంధితన్మై
వస్వవ్యాపారస్య త్వత్సంకల్పాయత్తత్వాదితి భావః. ॥౧౬॥

శ్లో॥ బహు ఖలు దృష్టమేతదవయంత్యవిశిష్టతయా జనవిలయామృదీ
వవికృతే జగతస్త్వయి చ । అత ఋషయో దధుస్త్వయి మనోవచనాచ
రితం కథమయథాభవంతి నరదృష్టపదాశ్రితయః. ॥౧౭॥

అ॥ ఏవం కారణావస్థ బ్రహ్మమహిమావలోకనసంభవం స్వస్మిన్ను
పపాద్య తాదృశబ్రహ్మణో ఋషిభిరుపాసనసంభవం ఫలసంభవం చ శ్రై
ముత్యాద్యా వెనదృశయంతి-యద్వా-స్తుతుం శక్తా హియామేవం స్తుత్వా
నిగమాః-కిం ఫలమాప్నుయాదిత్యత ఆహుః-

తృతీయ శ్లోకః.

మూ॥ ఇతితవసూరయస్త్ర్యధిపతేఽఖిలలోకమలక్ష
పణకథామృతాబ్ధిమవగాహ్యతపాంసిజహుః। కిముత
పునస్స్వధామవిధుతాశయకాలగుణాః పరమభజంతి
యే పదమజస్రసుఖానుభవం॥ ||౧౭||

(ఇతీ)తి-త్ర్యధిపతే- నిఖిలజగదీశ్వర, ఇతి-ఉక్తరీత్యా, "సదేవ సోమ్యేదమగ్రఆసీ" దిత్యాదిరూపా, అఖిలలోకానాంమలక్షపణీ- పాపనాశినీ, యాకథా, సైవామృతాబ్ధిస్తమవగాహ్య, సూరయః, అజ్ఞానశుద్ధామహాంతః, అవగాహ్య-భక్త్యానుసంధాయ, తపాంసి-తాపత్రయం, జహుః-త్యక్తవంతః, ముక్తాఅత్మానుభవవంతో బభూవురితియావత్. ఏతత్ప్రకరణవిహితసద్విద్యానిష్ఠానాంపునః మోక్షప్రాప్తిరస్త్యేవేతి కిముపక్తవ్యమిత్యాహ- (కిముతే) తి-హే పరమ, స్వధామ్నా- స్వయోగమహిమ్నా, ఆత్మానుభవతేజసా ; విధుతాః, ఆశయకాలగుణాః- క్షుత్పిపాసాజరామరణాదయో యైస్తేతథావిధాః, భజంతి-ఉపాసతే, సద్బ్రహ్మేతి శేషః ; తే అజస్రసుఖానుభవం- నిత్యసుఖానుభవార్హం, పదం-స్థానవిశేషం, భజంతీత్యవర్తన్తే, కిముత- కిముపక్తవ్యమిత్యర్థః. ఇత్థంచ కారణావస్థసదుపాసనాప్రతిపాదనార్థ మేతదాఖ్యానపరనైన స్వరూపేణతాపత్రయాపనోదనార్థంచ త్వామేవ స్తుమో వయమితి శ్రుత్యాశయ ఇతిసిద్ధమ్. ||౧౭||

శ్లో॥ ఇతితవసూరయోజగదధీశ్వరలోకమలక్షపణకథామృతాబ్ధిమవగాహ్యజహుర్దురితం । కిముతపునస్స్వధామవిధుతాశయకాలగుణాఃపరమభజంతిసత్పదమజస్రసుఖానుభవం. ||3||

అనను కారణావస్థసదుపాఖ్యానోపాసనాదేః కిమితసూరయఃప్రవర్తంతే ఏనతుబ్రహ్మోపాసనాదావిత్యాహుః-యద్వా-సద్బ్రహ్మాత్మక

ఖా శ్రవణోపాసనాదావప్రవృత్తాన్ ప్రతితత్త్వవగికిమర్థమిత్యత్ర తాన్నిందంతి.

మూ॥ దృతయఇవశ్వసంత్యసుతృపోయదితేऽనువిధా
మహదహమాదయోऽణ్డ మసృజన్ యదనుగ్రహతః। పురు
షవిధోऽన్వయోऽత్రచరమోऽన్నమయాదిషుయస్సదసతః
పరంత్వమథయదేష్వవశేషమృతం. ॥౧౮॥

(దృతయ) ఇతి—మహదహమాదయో_మహదహంకారాదయః, యదనుగ్రహతః_ యాదృశబ్రహ్మానుగ్రహతః, అణ్డం— చతుర్ముఖోత్పాదస్థానం, మసృజన్, తస్య తేऽనువిధాః_అనుజీవినః, త్వదాయత్తజన్మస్థితికాస్సూరయః, అసుతృపః-ప్రాణరక్షణమాత్రతృప్తాయదిస్యురితి శేషః; త్వత్కథాశ్రవణోపాసనాదిషువిముఖాయదీత్యర్థః- తే దృతయః_ చర్మభస్త్రికాఇవ, శ్వసంతి_ శ్వాసమాత్రలాభాభవంతి, నతుపురుషార్థ భాజఇత్యర్థః. ఏవంచబ్రహ్మాదీనామపిత్వదాయత్తోత్పత్త్యాదికత్వాన్మోక్షప్రదత్వాభావాత్పరమకారణభూతసద్బ్రహ్మకథాశ్రవణభజనాదికమేవసూరయఃకుర్వంతీతిభావః. అత్ర మహదాదిసృష్టేరేవకథనాత్ప్రళయకాలేప్రకృతిసద్భావలాభేనతద్విశిష్టవేషేణసద్బ్రహ్మణోజగదుపాదానత్వంచసమర్థితమితినిర్గుణేబ్రహ్మణ్యుపాదానకారణత్వాసంభవా “కథంచరంతిశ్రుతయ„ ఇతిప్రశ్నాంశస్సమాహితఇతిబోధ్యమ్. నను తహిఃశ్రుతిభిఃకిమిత్యన్నమయాదీనాంప్రాకృతరూపాణాంపురుషవిధత్వాదిరూపణేనస్తవఃక్రియతేని తత్కథాశ్రవణాదేర్విఫలత్వాదిత్యత్రాహుః_ (పురుషవిధ) ఇతి_ అత్ర-అన్నమయాదిస్తవే, అన్నమయాదిషు చరమఃఅన్వయః, పూర్వవిజ్ఞానమయమనుసృతః, పురుషవిధః_ పురుషాకారత్వేనరూపితః, యత్స- చ్చేతనం, యదసదచేతనం,

అతఃపరం_విలక్షణం, త్వమేవ, అథపునః ప్రళయకాలేయదవశేషం, ఋతం_సత్యం, "సోకామయత" ఇతివక్ష్యమాణశ్లోకే ప్రతిపన్నః పరమకారణంచత్వమేవ, అన్నమయాదిషు బ్రహ్మత్వబుద్ధి ర్వర్తనార్థం తత్రచరమకోశానందమయస్యైవబ్రహ్మత్వఖ్యాపనార్థంచ అన్నమయాదిషురూపణమాత్రం, నతుతేషామేవపారమార్థ్యేనసత్త్వాన్వయ ఇతిభావః. ||౧౮||

శ్లో|| విఫలాశ్చ్యసంతియదితేనుజీవినో మహదాదయోండమస్య జన్యదిచ్ఛయా|పురుషాకృతిర్హి చరమోత్రపంచకేసఖసత్వరంత్వమవ శేషమవ్యృతం ||౪||

అ||సన్త్వేవంకారణపరాణాంశ్రుతీనాంకథాశ్రవణోపాసనాదినా మోక్షఫలత్వాదస్తుతాసాంమదీయస్తవప్రవృత్తిః, "యస్త్వేతమేవంపాదేశమాత్రమభివిమానః కారణోపాసనరూపాత్మానంవైశ్వానరముపాస్తే" ఇత్యాదివైశ్వానరదహరాదివిషయకథాశ్రవణోపాసనపరాఃకిమితిమాంస్తువంతీత్యత్రాహుః.

మూ|| ఉదరముపాసతేయఋషివర్త్మసుకూర్పదృశః
పరిసరపద్ధతింహృదయమారుణయోదహరం|
తతఉదగాదనంతతవధామశిరఃపరమం
పునరిహయత్సమేత్యనపతంతికృతాంతముఖే ||౧౯||

(ఉదర) మితి-ఋషివర్త్మసు_ వేదవిహితమోక్షసాధనేషు, కూర్పదృశః-శర్కరారజస్సదృశస్థూలదృశః, కేచిత్, ఉదరం_జాఠరానలశరీరకంత్వాముపాసతే, కారణావస్థబ్రహ్మోపాసనాత్మకత్వాదితిభావః. కేచిత్, పరిసరా_నాడ్యః, తాసాంపద్ధతిం_మార్గం, ప్రసరణస్థానార్థమిత్యర్థః_హృదయం-హృదయాంతర్వర్తినంత్వాముపాసతే, శాండిల్యవిద్యానిష్ఠాఇతిభావః. దహరం-దభ్రారాకాశ

...వం_త్వాముపాసతే, కేచి_ద్దహరవిద్యానిష్ఠాః, ఆరుణయః- ఆ రుణర్షి వంశ్యా ఇత్యర్థః, అస్యవైశ్వానరవిద్యాదావన్వయః- హేఅ నంత, తతః-హృదయాదుపరి, తవపరమంధామ-స్థానం, శిరః- భ్రూమధ్యపర్యంత, ముదగాత్_ఆకామంతి, తదప్యుపాసనస్థానమి త్యర్థః. యద్వా-తతః, శిరః-దహరాదుపరి, శిరస్థంభ్రూమధ్యస్థము పాసతే, ఏషాంపరమంధామ_పరమపదముదగాత్_ ఊర్ధ్వం సమీపం గతః, ఏషాంపరమపదప్రాప్తి రతిసమీపఇతిభావః- యదుపాసనంప రమపదంవాసమేత్యపునరిహకృతాంతేముఖేనపతంతి_సంసారముఖే నభ్రశ్యంతీతిభావః-ఇత్థంచాధికారి విశేషేషుసంసారభయనివృత్త్యు పాయభూతోపాసనాదికథనార్థం తత్రతత్రత్వదీయోపాఖ్యానస్త వఇతితాత్పర్యమ్. ॥౧౯॥

శ్లో॥ సద్భజనాత్మమాజఠరగానలమూర్తిమిమంపరిసరపద్ధతిం హృదయమారుణయోదహరం । శిరఉదగాదనంతతవధామతతఃపర మంపునరిహయత్సమేత్యనపతంతిభవాబ్ధిముఖే ॥౨॥

అ॥ నన్వేవంకార్యావస్థబ్రహ్మోపాసనే కార్యభూతవస్తుసంబం ధాద్బ్రహ్మణస్సదోషత్వదుఃఖిత్వాదికంస్యాదితిశుభాశ్రయత్వాభావా దుపాస్యత్వమేవనస్యాదిత్యత్రాహుః.

మూ॥ స్వకృతవిచిత్రయోనిషువిశన్నివహేతుతయా
తరతమతశ్చకాస్యనలవత్స్వకృతానుకృతిః।అథవితథా
స్వమూష్వవితథంతవధామసమంవిరజధియోన్వయం
త్యభివిపన్యవఏకరసం॥ ॥౨౦॥

(స్వకృతేతి)-స్వకృతాః-త్వత్కృతాః, విచిత్రాః, యోనయః-ఉ దరాదిశరీరావయవాః, యేషాంతేషు-జాఠరాగ్నిషు, హేతుతయా- అధిష్ఠాతృతయా-శరీరత.యోనియావత్; విశన్నివ-విషయస్వరూపత్వే

ద్ద్యుపాసకానుగ్రహార్థం రూపవిశేషవిశిష్టతయా ప్రవిశన్నివ, పూర్వం స్థితోఽపి రూపవిశేషపరిగ్రహమాత్రం కరోతి, నతు తదానీం కుతశ్చిదాగత్య ప్రవిశతీతి భావః. అనలవత్, స్వకృతాః- జఠరహృదయాదీః, అనుకరోతీతి తథాభూతస్సన్, తరతమతః- తత్తద్దేశానుగుణపరిమాణవత్తయా, చకాసి- ఉపాసకానాం స్వరూపమావిష్కరోషీత్యర్థః. యథాఽనలస్తృణకాష్ఠాదిషు తత్తత్పరిమాణతయా ప్రకాశతే తద్వదుపాసనాలంబనసిద్ధ్యర్థం త్వముపాసకశరీరావయవేషు తత్తత్పరిమాణం రూపమావిష్కరోషీతి భావః. అథ- ఏవముపాసనానిష్పత్త్యనంతరం, అమూషు యోనిషు- దేహాదిషు, వితథాసు- అవిద్యమానాసు, ఉపాసనామహిమ్నా ఉపసంహృతాస్విత్యర్థః. అవితథం- అనుపసంహృతం, సమం- ఏకరూపం, కార్యానుప్రవేశకృతకార్యగతదోషస్పర్శరహితం; ఏకరసం- అపరిచ్ఛిన్నానందరూపం, తవ, ధామ- స్వరూపం, విరజధియః- నిర్మలమతయః, క్లేశాదిమలశూన్యతయా పరిశుద్ధజ్ఞానాః, అభివిపణ్యవః- అభితో వివిధత్వద్గుణవాదాత్మకస్తుతియుక్తాః అన్వయంతి- అనుగచ్ఛంతి, నిత్యసూరివన్నిత్యకింకరా భవంతీత్యర్థః- ఉదరాదిస్థతయోపాసనేపి తవ సర్వశరీరతయా స్వతో నిర్దోషతయా చ న శరీరగతదోషగంధప్రసంగః. “న స్థానతోఽపి పరస్యోభయలింగం సర్వత్ర హి” ఇతి సూత్రన్యాయాదితి భావః. ॥౬౦॥

శ్లో॥ ఉదరహృదయాద్యంతస్థం త్వాముపాసత ఏవ యే తదనుగుణమేషాం రూపం ప్రకాశయసేగ్నివత్। భజనవశతో నష్టే ష్వేషు స్థిరం తవ ధామ తద్విమలమతయో నిత్యం పశ్యంత్యభిష్టుతతద్గుణాః ॥౬॥

అ॥ అథైవముపాస్యబ్రహ్మణః ఉదరాదిస్థానసంబంధితయా ఉపాసనే తత్కృతదోషప్రసంగాచ్ఛుభాశ్రయత్వబాధశంకాం పరిహృత్యావిర్భూతస్వరూపస్య తత్తత్స్థానకృతపరిమాణత్వేనోపాసకానాం దివ్యాత్మ

స్వరూపప్రాప్తిలక్షణమోక్షాసిద్ధిప్రసంగఇతిశఙ్కాంపరిహరతి

మూ॥ స్వకృతపురేష్వమీష్వబహిరంతరసంవరణంతవపురు
షంవదంత్యఖిలశక్తిధృతోంశకృతం। ఇతినృగతింవివిచ్య
కవయోనిగమావపనంభవతఉపాసతేం। ఘ్రిమభవంభు
వివిశ్వసితాః॥ ॥౨౮॥

(స్వకృతేతి)- స్వకృతేషు- స్వసంకల్పాయత్తేషు, పురేషు- దహరాద్యుపాసకశరీరేషు, అమీషు-దహరాదిస్థానేషు, అబహిరంతరసంవరణం- బహిరంతస్సంచారప్రతిఘాతానర్హస్వరూపం, అఖిలశక్తిధృత-స్సర్వశక్తేస్తవ, అంశకృతం-శక్తిలేశసంకల్పితం, పురుషం-ఉపాసకాలంబనపురుషాకారవిశిష్టత్వదాత్మకత్వం, వదంతి- అంగుష్ఠమాత్రఃపురుష ,, ఇత్యాద్యాశ్శ్రుతయఇత్యర్థః. ఏవంచఉపాస్యవిగ్రహావచ్ఛేదేనదివ్యాత్మస్వరూపస్యోపాస్యత్వలాభాత్పరిపూర్ణబ్రహ్మప్రాప్తిలక్షణమోక్షసిద్ధిరితిభావః. దివ్యాత్మస్వరూపస్యదుర్గ్రహత్వేపితత్తద్విగ్రహోపాధ్యవచ్ఛిన్నస్యసర్వనిర్వాహశక్తిమత్తయా పరిపూర్ణబ్రహ్మప్రాప్త్యుపాయత్వమక్షతమితిసూచయితుమఖిలశక్తిధృతఇత్యుక్తమ్. ఇతి-ఇత్థం, నృగతిం-మనుష్యస్యగతిం, భగవదధిష్ఠితహృదయాదిస్థానవిశిష్టత్వరీతిం, తత్తదధికారానుగుణంతత్తత్స్థానానుగుణపరిమాణదివ్యవిగ్రహవిశిష్టబ్రహ్మోపాసనరీతించ, కవయః- వేదాంతతత్వజ్ఞాః, వివిచ్య-నిరూప్య, నిగమావపనం-నిగమానామావపనం, కార్త్స్న్యేనవిస్తరేణవా విషయీకరణస్థానభూతం, భవతః అంఘ్రిం, అభవం-సంసారనివృత్తిహేతుభూతం, విశ్వసితాస్సంతః- అంగుష్ఠప్రమితత్వాదివిశిష్టవిగ్రహోపాసనేపినిశ్శేషసంసారనివృత్తిపూర్వకస్వాభావికపరబ్రహ్మానుభవసిద్ధిర్భవత్యేవేతినిర్ణయవన్తస్సంతః, భువిఉపాసతే- ,, సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మతజ్జలానితిశాంతఉపా

సీతే,, త్యారభ్య (యుష్మ)ఇతి తాన్తం తస్యార్థ ఉదయపితత్ప్రిహైత్రీదమి తగస్వెత్యభిసంభావితాస్మీతియస్యస్యాదద్ధానవిచికిత్సాస్తీతి పర్యం తశ్రుత్యర్థ ఇహానుసంధేయః. ||౨౧||

శ్లో || అంగుష్ఠమాత్రం పురుషెప్యుపాస్యే విభుం యథావన్మనుజాలభంతే | ఇతి స్వశక్త్యంకవయోనిరూప్యత్వదంఘ్రిమామ్నాతముపాసతే బుధాః|| ||౭||

అ || ఏవముపాసనాభేదానుపన్యస్య తాసాం ప్రకృతజన్మని మోక్షపర్యంతత్వాభావెప్యభ్యాసవేళాయామేవనిరతిశయసుఖరూపత్వాదవశ్యకర్తవ్యత్వమాహుః.

మూ||దురధిగమాత్మతత్త్వనిగమాయతవాత్తతనో
శ్చరితమహామృతాబ్ధిపరివర్తపరిశ్రమణాః|
నపరిలషన్తి కేచిదపవర్గమపీశ్వర తె
చరణసరోజహంసకులసంగవిసృష్టగృహాః. ||౨౧||

(దురధిగమెతి) హె-ఈశ్వర ! తెచరణసరజయోః హంసాఇవరమమాణాః హంసాః-పరమహంసాదిరూపాః ఉపాసకాః, తెషాం కులె-సమూహె,సంగెన-సంభాషణేన,విసృష్టగృహాః-త్యక్తగృహాదయః, విరక్తా ఇతియావత్ ; కెచి-దుపాసకాః, దురధిగమం_ఉపాసనాామంతరెణదుష్ప్రాపం, యత్ ఆత్మతత్త్వం, తస్యనిగమాయ_ప్రాపణాయ, ఆత్తా-గృహీతా, తనుః-రామకృష్ణాదిరూపా, అంతర్యామ్యాదిరూపావాయెనతస్య ; తవచరితం-దివ్యచెష్టితమెవమహామృతాబ్ధిః, తస్మిన్పరివర్తః-పరిభ్రమణం, పరిశీలనమితియావత్ ; తస్మిన్, పరిశ్రమణం-ప్రయాసః-ఔన్ముఖ్యఇతియావత్ ? ఎషాం తె ; తథాభూతాస్సంతః,అపవర్గం_మోక్షమప్యనపరిలషంతి-నకాంక్షంతి, త్వద్భజనసుఖసంగమహిమ్నా మోక్షమపితృణీకుర్వంతీతి భావః.||౨౨||

శ్లో॥ త్వత్పాదభక్తకులసంగవిధూతకామాః కేచిత్త్వదాప్తయశః పాత్రతనోస్త్వదాశే । భూమేర్హ్యపాత్తాబ్ధిపరివర్తసుఖైకతృప్తాః కాంక్షంతి మోక్షమపినో కిము తేతరాణి. ॥౮॥

అ॥ ఏవంభగవద్భజనస్యసుఖరూపత్వేపి పూర్వజన్మకృతపాపవశాత్ కేచిద్దేహమేవభోగ్యమనుభవంతః పాపిష్ఠయోనిషు జాయంత ఇత్యాహుః.

మూ॥ త్వదనుపథంకులాయమిదమాత్మసుహృత్ప్రియవ
చ్చరతితథోన్ముఖేత్వయిహితేప్రియ ఆత్మనిచ।
నబతరమంత్యహో అసదుపాసనయాత్మహనో
యదనుశయాభ్రమంత్యురుభయేకుశరీరభృతః. ॥౨౩॥

(త్వదన్వితి) త్వయా_ అనుపథం-అనుగతం, అనుప్రవిష్టమితియావత్, ఇదంకులాయం- శరీరం, ఆత్మా-శరీరీ, సుహృత్-మిత్రం, ప్రియం- భోగ్యం, వత్తైస్తుల్యమితి. తేనతుల్యమితివతిః, చరతి- ఆచరతి, భాసత ఇతి యావత్; అవివేకినామితి శేషః. తథావ్యాపనభ ... సర్వస్వామ్యాదిభిశ్శరీరేభ్యాంతాకారతుల్యత్వమున్ముఖే-ఆత్మసుహృత్-త్ప్రియకార్యకరే, అతఏవహితే- ఇష్టప్రాపకే, ప్రియే-అనుకూలతయా భోగ్యే, ఆత్మని-ధారకేచ, త్వయి, బత-కష్టం, నరమంతి-నప్రీయంతే, ఇత్థమసదుపాసనాయాంహితసుహృదాదికార్యకరత్వేఅసతి తస్మాభ్రాన్త్యాదేహే తత్తద్భావానుసంధానేన, ఆత్మహనః-ఆత్మఘాతినః ... (యదనుశయా ఇతి) _ఉక్తాసదుపాసనయైవానుశయాః ... భుక్తశిష్టకర్మాణి పాపంతేతథోక్తాజనాః, అతఏవకుశరీరభృతః-కుత్సితశ్వసూకరాదియోనిభాజః, ఉరుభయే-అధికభయహేతౌ, సంసారేభ్రమంతి-పరివర్తంతే, "రమణీయచరణారమణీయాంయోనిమాపద్యంతే-కపూయచరణాఃకపూయాంయో

సిహోపద్యంత ,, ఇత్యాదిశ్రుతేరితిభావః. అతశ్శరీరే
ద్ధింపరిత్యజ్యశరీరిణిభర్తర్యేవ ఆత్మసుహృత్ప్రియత్వబుద్ధ్యాభక్తి
తిసిద్ధమిత్యుక్తంభవతి.

శ్లో॥ త్వదనుప్రవిష్టతనుమేవపాపినః ప్రియమిత్రభోక్తృవదుపాస
తే జడాః। త్వయి తాదృశే భరణధారణోన్ముఖేన రమంత ఏవ ముహురా
త్మఘాతినః ॥౯॥

అ॥ ఏవంభగవద్బజనానాం నేకపాపఫలత్వసంసారహేతుత్వే అభిధా
య తద్భజనస్యభగవత్ప్రాపకత్వసంసారనివర్తకత్వేకైముత్యన్యా
యేనదృఢయంతి.

మూ॥ నిభృతమరున్మనోక్షదృఢయోగయుజో హృదియ
న్మునయ ఉపాసతే తదరయోపియయుస్స్మరణాత్ ।
స్త్రియ ఉరగేంద్రభోగభుజదండవిషక్తధియో
వయమపి తే సమాస్సమదృశోంఘ్రిసరోజసుధాః ॥౨౪॥

(నిభృతేతి)—నిభృతాని- నిశ్చలాని, నియమితానీతియావత్ ; మ
రున్మనోక్షాణి- ప్రాణమనఇంద్రియాణి, యైస్తేతాదృశాః, దృఢయో
గం- అవిచ్ఛిన్నోపాసనాం, యుజ్యంత ఇతిదృఢయోగయుజః- తాదృ
శాశ్చమునయః, హృదియత్త్వత్పదసరోజముపాసతే తత్త్వపదసరో
జం, అరయోపి- శత్రవశ్చైద్యాదయోపి, స్మరణాత్ -త్వత్స్మరణ
మాత్రాత్, యయుః- ప్రాపుః, నిరంతరస్మరణస్య ద్వేషకృతత్వేపిత్వ
త్ప్రాపకత్వే భక్త్యోపాసితుస్త్వత్ప్రాప్తౌ కిమువక్తవ్యమితిభావః.
“ సుహృదం సర్వభూతానాం ,, ఇతిసర్వసుహృత్త్వాద్ద్వేషస్యాపరి
హారాయవ్యాజమాత్రసాపేక్షస్యతవ కామభోగార్థంత్వదాశ్రితా
సుగోపీష్వివత్వత్పాదాబ్జభక్తేష్విహచాస్మాస్వపిత్వదనుగ్రహస్తుల్యఏవే
త్యాహుః- (స్త్రియఇతి) ఉరగేంద్రస్య- ఫణిరాజస్య- భోగఇవస్థ

తయోర్భుజదణ్డయోః- శయ్యాభుజగభోగ ఏవాయంనతుభుజ ఇతితదా శ్లేషవశాదభిన్నతయాదృష్టయోరిత్యర్థః. విషక్తా-సంశ్లేషార్థముద్యుక్తా, ధీర్యాసాంతాః ; స్త్రియః-గోప్యః, అంఘ్రిసరోజమెవసుధా- పీయూషం, యేషాంతే ; భక్తాముసయశ్చ్వయమపి-త్వదీయకథాప్రతిపాదన మాత్రపరాస్త్వదాయత్త స్వరూపాస్స్వన్ని.శ్వా సభూతావయమపి, సమదృశః-సమదృష్టైస్త్వసమాఏవ,తత్తదభిమతప్రదానేనానుగ్రహవిషయత్వేతుల్యాఏవేత్యర్థః. అతోమదభిమతకథాశ్రవణోపాసనాదిసిద్ధ్యర్థంసృష్ట్యాదౌప్రవర్త స్వేతిభావః.॥౨౨॥

శ్లో॥ తవపాదపద్మవిషయస్మృతేర్వశాద్రిపవాపిజగ్మఋషిసేవితంపదం । సమదర్శనస్యతవగోపికావయంపదభక్తనూగయఇహైకతామియుః. ॥౧౦॥

అ ॥ అథైతావతాస్తుతికరణస్యభగవతస్సృష్ట్యాదిపూర్వకవేదప్రవర్తనమేవప్రయోజనమితిస్వాశయంప్రకటయన్తి.

మూ ॥ కఇహనువేదబతావరజన్మలయోగ్రసరం
యతఉదగాదృషిర్యమనుదేవగణాఉభయె ।
తర్హినసన్నచాసదుభయంనచకాలజవః
కిమపినతత్రశాస్త్రమపకృష్యశయీతయదా ॥౨౩॥

(కఇతి)-అవరే- పశ్చాత్తనా, జన్మలయాః-యస్యజనస్యతాదృశః కోను-కోవా, అగ్రసరం-సర్వస్మాత్పూర్వభూతం, త్వాంవెద-బతనకోపివెద, వెదశాస్త్రేణవినాస్పష్ట్యావినాచనకోపివేదేత్యర్థః. బతేతిఖేదే.అవరజన్మలయత్వముపపాదయతి- (యతఇతి) యత-స్త్వత్తఏవ, ఋషిః-బ్రహ్మా, ఉదగా-దుద్భభూవ, యం-బ్రహ్మాణం, మను-పశ్చాత్, దుభయెదెవగణాః- సనకాదయో నివృత్తిధర్మనిష్ఠామరీచ్యాదయశ్ప్రవృత్తిధర్మనిష్ఠాశ్చ, ఉదగుః-ఉత్పన్నాః, మనుజాదయ

స్త్వత్త ఇతి సర్వోప్యవరజన్మలయప్రవేత్యర్థః. నను తర్హి స్వయమే వమాం విదిత్వా బ్రూహీత్యత్రాహుః- (తర్హినసదితి)- యదాభగ వాన్ శాస్త్రముపక్రప్య-స్వహృదయేనిధాయ్య స్వనిశ్వాసమాత్రాకార తాం ప్రాపయ్య, శయీత-సృష్టివ్యాపారోపరతో భవేత్, తర్హి- సృష్ట్యేగపూర్వకాలే, సత్కార్యావస్థం చిద్వస్తు అసత్కార్యావస్థమ చిద్వస్తు, ఉభయం- మిశ్రరూపం కార్యంచ, కాలజవః-కాలప్రవృ త్తిః, సర్గాదివిషయో, నాసీత్, * కింబహునాతత్ర తదానకిమప్యా సీదిత్యర్థః. ఏవంచ " యోబ్రహ్మాణంవిదధాతిపూర్వం యోవైవే దాంశ్చ ప్రహిణోతితస్మై " ఇత్యాదికం స్మృత్వా బ్రహ్మాదిసృష్టిపూర్వ కమస్మాన్ సకలసుగ్రహతయా ప్రవర్తయస్వేతి భావః. త్వదధీనస్వరూప స్థితిప్రవృత్తికావయం త్వత్సంకల్పేన వినా త్వద్వేదనోపయోగదశాం లో కేనలభేమహీతి లీనాః జనాః ప్రతిని ద్వేదం చక్రురితి తాత్పర్యమ్. ॥౨౫

శ్లో॥ అగ్రేసరం త్వామవరోద్భవాజనో న వేద వేధఃప్రభృతిస్త్వ దుత్థితః। అస్మాన్ స్వనిశ్వాసమయాన్విధాయ త్వం చేచ్ఛయీథాః కిమపీ॥ హ నాస్తిహి. ॥౧౧

అ॥ నను యూయమిదానీమపి జీవానాం సద్భావం బ్రూథ ? తేషాం॥ పురుషార్థానుభవయోగ్యతా వియస్సృష్ట్యాదివ్యాపారేకర్తవ్యేపి వేద ప్రవర్తనం చ కిమర్థమిత్యత్రాహుః.

మూ॥ జనిమసతస్సతో మృతిముతాత్మని యేచభిదాం
విపణమృతం స్మరంత్యుపదిశంతి త ఆరుపితైః।
త్రిగుణమయఃపుమానితి భిదాయదబోధకృతా
త్వయిన తతః పరత్ర స భవేదవబోధరసే. ॥౨౬॥

(జనిమసత)ఇతి- అసతోద్రవ్యస్య, జని-ముత్పత్తిం, సత్తాయో గమితియావత్ ; సతశ్చద్రవ్యస్యపశ్చాన్మృతిం-నాశంచ, యేతార్కి

కాన్స్మరంతీత్యస్య తాత్పర్యవాదోనూదితః, (ఉతేతిపక్షాంతరే) ఆత్మని
భిదాం-స్థూలత్వకృశత్వమనుష్యత్వవ్యాగత్వాదిరూపాం, భిదాంమేకే
చిద్వదంతీతి చార్వాకమతానువాదః, తేహి దేహమాత్మానమన్యంతే,
విపణం-దేవమనుష్యయోరన్యోన్యోపకారభావజనితం వాణిజ్యఫలతు
ల్యం స్వర్గాదిఫలం, ఋతం-సత్యం, మీమాంసకాస్స్మరంతీతి కర్మ
ఫలనిత్యత్వవాదానువాదః, న కేవలం స్మరంతి తే తార్కికాదయః, కిం
త్వారుపితైః-ఆరోపితైః, రుహైర్వ్యంతాతత్కర్మణిక్తిః-రుహాంగః ఇతి
హస్యోపకారః- గుణాత్వాచ్చిష్టాయాం సెటీతి ణిలోపః-ప్రతిపదోక్త
త్వాత్; గుణస్సు క్తి ఇచెతిసిద్ధాన్న, ణిలోపస్యస్థానివద్భావాసిద్ధత్వే
అనిత్యత్వాన్నైవహానిర్మేతేతిబోధ్యమ్- హేత్వాభాసైరుపదిశంతి
కృతమారుపితైరితి పాఠే, తం-స్వమతసిద్ధం, యుక్త్యాభాసైరుపది
శంతిచేత్యర్థః. తథా, పుమాన్-త్రిగుణమయః-సత్వాదిగుణత్ర
యప్రచురః, జీవఏవ, నతుతదతిరిక్త ఈశ్వరాఖ్య ఇతి నిరీశ్వరసాంఖ్యమ
తానువాదః, తత్రసాధారణదూషణమాహుః-(ఇతీత్యాదినా) ఇతిభి
దా-ఇత్థంభూతమతభేద ఇత్యర్థః. యదబోధకృతా-వేదాధీనత్వదీ
యయాథాత్మ్యజ్ఞానప్రయుక్తా, ఇదంచిద్వోష్టాద్దూష్యస్యసత్యేవ
ద్రవ్యస్యజగదాత్మకస్థూలావస్థారూపకార్యతాయోగిత్వం, పూర్వ
పూర్వసంస్థానత్యాగాత్మికాంమృతిం, ఆవృత్తిపిధానాదిభిః కర్మఫలస
తారతమ్యమతఏవానిత్యత్వం, బ్రహ్మజ్ఞానఫలస్యనిత్యత్వంజీవానాంభా
వితసార్వజ్ఞసత్యసంకల్పత్వకరణాధిసత్యస్వభావం పరమాత్మానం,
దేవమనుష్యాదిదేహవిలక్షణం ప్రత్యగాత్మానంచ వేదశాస్త్రేణాజాన
తామిత్థంమతభేదః ప్రవృత్త ఇత్యర్థః. తతః-ప్రస్తుతసదసచ్ఛబ్ద
వాచ్యప్రకృతిపురుషాభ్యాం, పరత్ర-విలక్షణే, అవబోధరసే-జ్ఞానా
నందస్వరూపే, త్వయిశాస్త్రైకజ్ఞాతే సతీత్యర్థః. సః-అబాధః, త

త్రయోదశ శ్లోకః

శ్మాలాంవాదభేదశ్చనాస్తీత్యర్థః. అతో వేదప్రవర్తనం చావశ్యకా
ర్యమితి భావః. ॥౨౮॥

శ్లో॥ సత్కార్యసన్నాశమతం తథా తత్ప్ర నిస్థూలత్వాది భేదో విపణస్య
సత్యాత్। గుణత్రయాత్మా పురుషో న చేశ క్షేత్థం సముఖ్యాస్త్వయి వే
దబోధితే. ॥౨౯॥

అ॥ అథ వేదసిద్ధస్సత్కార్యవాదః కథం ఘటత ఇత్యత్రాహ.

మూ॥ సదివ మనస్త్రివృత్త్వయి విభాత్యసదామనుజా
త్సదభిమృశంత్యశేషమిదమాత్మతయాత్మవిదః।
నహి వికృతిం త్యజంతి కనకస్య తదాత్మతయా
స్వకృతమనుప్రవిష్టమిదమాత్మతయావసితం. ॥౩౦॥

(సదివే)తి- త్రివృత్- త్రిగుణపరిణామభూతం మనః, ఆమనుజాత్- మ
నుజపర్యంతసృజ్యమానవస్తుష్వేవ, (అస్తీతి శేషః) అతస్త్వేషు సదే
వ విభాతి కార్యావస్థమేవ ప్రతీయత ఇత్యర్థః. త్వయి- అమనసీత్య
ర్థః, అసత్కారణావస్థమపి విభాతి, అతో జగద్రష్ట్ర్యా విభా
తమపి త్వద్దృష్ట్యా విభాతమేవ జగదుత్పద్యత ఇతి సత్కార్యవాదసిద్ధిః;
న కేవలం త్వద్దృష్ట్యా విభాతత్వం యోగిదృష్ట్యాపి విభాతత్వమస్తీత్యా
హ. (సదితి) ఆత్మవిదః- పరమాత్మోపాసకాః, నిష్పన్నోపా
సనాః; ఇదమశేషం జగత్, ఆత్మతయా- స్వాత్మభూతపరమాత్మా
త్మకతయా, సద్విద్యమానమేవ, అభిమృశంతి- పశ్యంతీత్యర్థః.
"తద్ధైతత్పశ్యన్నృషిర్వామదేవః ప్రతిపేదేఅహం మనురభవం సూ
ర్యశ్చేతి" ఇత్యాదిశ్రుతేరితి భావః. అసత్కార్యవాదదూషణ
మాహ- (నహీతి)- కనకస్య, వికృతిం- వికారం, కటకమకుటాదికం;
తదాత్మతయా- తదనన్యతయా, నత్యజంతి హి- కనకానన్యతయా ప్ర
త్యక్షత ఉపాదదత ఏవేత్యర్థః. అసత ఉత్పత్తౌ తు కనకత్వాభావాద

నాదరస్స్యాదితిభావః. నన్వేవంకనవద్యాత్మనస్స్వరూపపరిణా- స్స్యాదిత్యత్రాహుః. (స్వకృతమితి)-ఇదంసర్వం, ఆత్మతయా-అంతర్యామితయా, అనుప్రవిష్టమవసితం-స్వపర్యవసితం, స్వపర్యంతమేవస్వకృతమిత్యర్థః. ‹‹ బహుస్యాం ,, ఇతిసంకల్ప్య ‹‹ తత్సృష్ట్వాతదనుప్రవిశ్యసచ్చత్యచ్చాభవ ,, దిత్యాదినా ‹‹ సత్యమభవ ,, దిత్యన్తేనస్వపర్యంతస్యైవసృష్టిప్రతిపాదనాదితిభావః. పరిణామాదర్విశేషణమాత్రగతత్వాద్విశిష్టస్యకార్యత్వసంభవేపినస్వరూపపరిణామశంకేతిభావః. ‖౨౭‖

శ్లో ‖ అద్వైవసత్త్వయతగ్రప్రళయేవిభాతిపర్యంతతస్సదితికారణకార్యమాహుః। పశ్యంతియోగినఇదంనహిహేమకార్యంజహ్యుస్త్వయేదమఖిలంసమనుప్రవిష్టం. ‖౧౩‖

అ ‖ నన్వేవంవేదప్రవర్తనేపియేవేదాన్నాధికుర్వంతియేచతత్రస్వతోనధికారిణస్తేషామసత్కార్యవాదాదికంకథంపరిహర్తవ్యమిత్యత్రాహుః.

మూ ‖ తవపరియేచరంత్యఖిలసత్వనికేతతయా
తఉతపదాక్రమంత్యవిగణయ్యశిరోనిఋతేః ।
పరివయసేపశూనివగిరావిబుధానపితాం
స్త్వయికృతసౌహృదాఃఖలుపునంతినయేవిముఖాః. ‖౨౮‖

(తవే)తి-తవ-అఖిలసత్వానినికేతః-నివాసస్థానం, శరీరభూతమితియావత్; యస్యాత్మాభూతతయాసర్వదాపిచిదచిచ్ఛరీరకతయాత్వాంవేదావగమ్యయేపరిచరంతి-స్తుతినమస్కారధ్యానాదిభిరారాధయంతి, తఉత-తఏవ-నిర్ఋతేః-మృత్యోః, శిరసిపదాఆక్రమంతి_ఆక్రామంతి, మృత్యుయేనదీఘూర్ణభావః-అధ్యయనవిధియంత్రితాయేవేదానధీత్యవిచారేణతత్త్వంనిర్ణయసర్వాత్మభూతత్వాత్పదపరిచర్యాంకుర్వంతి,

తనీవసంసారంతరంతీతిభావః. తదేతదాహుః- (పరివయస)ఇతి-గి
రా- వేదోపదేశపూర్వకం"స్వాధ్యాయో ధ్యేతవ్య" ఇతివిధివాక్యేన,
అవిబుధానపి-అసత్కార్యవాదాదినాఅజ్ఞానేన వేదవిముఖానపి,తాన్
పశూనివపరివయసే-బధ్నాసి,యాదృచ్ఛికసుకృతాదివ్యాజేనశాస్త్ర
వశ్యాన్కరోషీత్యర్థః. పరిపూర్వాద్వ్వేఞ్ తంతుసంతానఇత్యస్మాత్క
ర్తరిలట్- ప్రళయేపునర్వేధానధిగంతుమశక్తానధికారిణశ్చ తేషాం
వేదవశ్యత్వంకథమిత్యత్రాహుః-(త్వయి)తి-కృతసౌహృదాః- వేదా
వగతతత్వతయాత్వయ్యేవకృతత్వద్విషయసౌహృదాః, పునంతిఖలు-
స్వపరిచర్యాదినాఽన్యానపి మోచయంతీహీత్యర్థః.తర్హిసర్వేషాం
మోక్షసంభవేకింవేదేనేత్యతఆహుః(నయ)ఇతి- యేవిముఖాః-స్త్వయి
త్వచ్ఛాసనగాపి వేదేచవిముఖాః,అశ్రద్ధాళవః; తేతునపునంతి-నము
చ్యంతే,నాపిమోచయంతీత్యర్థః. అసత్కార్యవాదాదికంత్వద్వైము
ఖ్యకార్యమేవేతిభావః.॥౧౩॥

శ్లో॥ వేదోదితాఖిలతనోస్తవపాదపద్మం యేచాంతి తేహ్యతితర
న్తి భవాంబురాశిం ।అజ్ఞానపిస్వవశగాంస్తనుషేదయాళో వశ్యాః పరా
నపిపునంతినతూత్పథస్థాః. ॥౧౪॥

అ॥ ననుమాయావాకథంస్పృష్ట్యాదివ్యాపారో వేదప్రవర్తనంవాకర్తుం
శక్యమ్? దేహేంద్రియాద్యధీనత్వాత్తయోః;ఇదానీంచ తేషామస్పృష్టత్వా
త్తద్విశిష్టబ్రహ్మాదిద్వారావేదప్రవర్తనస్యాసంభవాదిత్యత్రాహుః.

మూ॥ త్వమకరణస్స్వరాడఖిలకారకశక్తిధర
స్తవబలిముద్వహంతిసమదంత్యజయానిమిషాః।
వర్షభుజోఖిలక్షితిపతేరివవిశ్వసృజో
విదధతియత్రయేత్వధికృతాభవతశ్చకితాః. ॥౧౫॥

(త్వమితి) స్వేనరాజతఇతిస్వరాట్. అనన్యాధీన,స్త్వమకరణఏవ
కర్మకృతదేహేంద్రియాదిరహితఏవ, అఖిలానాం, కారకాః-సజీ
వాయాఃశక్తేస్త్వాధరః, "నతస్యకార్యంకరణంచవిద్యతే పు

స్యశక్తిర్వివిధైవశూయతే-స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచే,, త్యుక్తేరితి భావః ననుతర్హి-బ్రహ్మమరీచ్యాదీనాంకథంవిశ్వస్రష్ట్వప్రథేత్యతాహుః-(తవబలిమితి)-విశ్వస్రుజః-బ్రహ్మాదయోఽనిమిషాః, తవఅజయా-ప్రకృత్యాఽశ్వత్సఽప్తప్రకృతిసంస్పృష్టాస్సంతః,వర్ణభుజః-ఖండమండలాధిపతయః, అఖిలక్షితిభృతః-సార్వభౌమస్యేవ, తవబలింకరం, ఉద్వహంతి, సమదంతిచ-తదనుగుణంత్వద్దత్తంఫలంస్రష్ట్రాద్యధికారరూపం ; ఏవంచత్వామారాధ్యైవబ్రహ్మాదయస్స్వంస్వంపదమధిగ్మురితిభావః. దృష్టాన్తాపేక్షయాదార్ష్టాంతికేవిశేషమాహుః-(విదధతి)తి-యే-యత్రపదే, త్వయాఅధికృతాస్తేతు, తత్తదితిశేషః ; భవతశ్చకితాస్సంతోవిదధతి, ‹‹ భీషాస్మాద్వాతఃపవతే-భీషోదేతిసూర్య ,, ఇత్యాద్యుక్తేరితిభావః. ॥౨౮॥

శ్లో॥ సంకల్పమాత్రకృతలోకలయోద్భవాదేర్బ్రహ్మాదయస్తవబలింవితరంతిసర్వే । ఐశ్వర్యమప్యనుభవంతినృపాఇవాల్పైత్రస్తాస్తవదేవవిదధత్యఖిలాంత్వదాజ్ఞాం. ॥౧౫॥

అ॥ యద్యహంసృష్ట్వాప్రవర్తేయతర్హి కింప్రయోజనమమస్యాత్? స్థావరజంగమాదివిషమసృష్ట్యావిహారఏవప్రయోజనమితిచేద్వైషమ్యనైర్ఘృణ్యేస్యాతాం, అతోనాహంసృష్ట్వాప్రవర్తేయేత్యతఆహుః.

మ్మూ॥ స్థిరచరజాతయస్స్యురజయోత్థనిమిత్తయుజో
విహరఉదీక్షయాయదిపరస్యవిముక్తతతః ।
నహిపరమస్యకశ్చిదపరోనపరశ్చభవే
ద్వియతఇవాపదస్యతవశూన్యతులాందధతః. ॥౩౦॥

(స్థిరే)తి- హేవిముక్త-హేయప్రత్యనీక, పరస్య-పరిపూర్ణస్య, తవఉదీక్షయా-కారుణ్యేన, అజయా-ప్రకృతిసంబంధవశేన, ఉత్థం నిమిత్తం-అనాదికర్మరూపం,యత్తేనయుంజంతీతితాదృశాజీవాస్స్థిర

చరజాతయః-దేవతిర్యఙ్మనుష్యాదివిషమజాతయస్సృజ్యేర్యది, తత- స్త
ర్హి, విహార-లీలామనుభవేత్యర్థః. సంహితాయాఅవివక్షయా
నసంధిః-విహారః_లోణ్మధ్యమపురుషోవా ; త్వయిలీనాః జనాః కా
రుణ్యేనత్వంయదిసృజేస్తర్హితత్తత్పూర్వకర్మానుగుణ్యేనస్థిరచరా
దిరూపతయాప్రసత్స్యసి,తతశ్చతవలీలారసఃప్రయోజనంభవిష్యతీతిభా
వః. కర్మనిమిత్తత్వాద్దేవస్యసృష్టైవైషమ్యాదిదోషాశంకైవనైత్యా
హుః. (నహీ)తి- పరమస్య- యస్యపరఃపరఇత్యుపేక్షావిషయో
మా-నభవతిసపరమః,సర్వసమఇత్యర్థః. తాదృశస్యతవ,కశ్చి-త్కో
ఽపి, అపరః_అనుపేక్ష్యః, పరశ్చ-ఉపేక్ష్యశ్చ, నభవేత్, స్వతఇతిశే
షః ; కర్మానుగుణ్యేనైవకశ్చిదుపేక్ష్యఃకశ్చిదనుపేక్ష్యశ్చభవతీతినవై
షమ్యాదిప్రసక్తిరితిభావః-ననుసర్వజ్ఞస్యమమపితాదృశహేయచరా
చరానుప్రవేశతద్గతవికారాపురుషార్థానుభవః ప్రసజతీతికథంసృ
ష్ట్యాప్రవర్తేయేత్యత్రాహుః. (వియత)ఇతి_అపదస్య-అనాధారస్య,
వియతః ఆకాశస్యేవ, శూన్యతులాం-శూన్యసామ్యం, చరాచరా
దన్యత్రదనుప్రవిష్టంవస్తునాస్త్యేవేతినిశ్చయాత్మతాందధతస్తవన
కశ్చిద్దోషఇత్యర్థః. యథాఆకాశస్యమృత్సువర్ణాదిసంబంధేపినవి
శేషప్రతిసంధానమస్త్యచేతనత్వాత్తథైవసర్వజ్ఞస్యాపితవశరీరతయా
నుప్రవేశమాత్రేణనహేయసంబంధప్రతిసంధానప్రసక్తిర్హేయ
ప్రత్యనీకకల్యాణైకతానత్వాబాధాదితిభావః. ॥౩౦॥

శ్లో॥ హేయప్రతీపపరిపూర్ణ చరాచరస్యకర్మానురూపజననా
ద్విహరప్రభోత్వం। నైవాస్తిసర్వసమతేహ్యపరఃపరోవాదోషశ్చఖేప
దఇవత్వయిశూన్యతుల్యే. ॥౧౬॥

అ॥ నన్వేవంజీవానామపిగగనవన్నిత్యముక్తస్వరూపత్వాన్నిత్యాస
మ్యేనసంసారిత్వదుఃఖిత్వాదివిలయస్స్యాదిత్యాహుః.

మూ॥అపరిమితాధ్రువాస్తనుభృతో యదిసర్వగతా
స్తర్హినశాస్యతేతినియమోధ్రువనేతరథా।
అజనిచయన్మయంతదవిముచ్యనియంతృభవే
త్సమమనుజానతాంయదమతంమతదుష్టతయా. ॥౩౦॥

(అపరిమితా)ఇతి- హేధ్రువ-స్వతస్థిర, అపరిమితాః-అసంఖ్యేయాః, ధ్రువాః-నిత్యాశ్చ, అనేనవిశేషణద్వయేనఅముక్తజీవానామతీతానంతకల్పేషుముక్తత్వసంభావనయాప్రళయేఅసద్భావాశంకా తదానీంస్వరూపనాశశంకాచవ్యుదస్తా, తనుభృతః-జీవాః, భుక్తశిష్టకర్మసంబంధాత్తనుయోగ్యత్వాత్తనుభృత్త్వవ్యపదేశః. సర్వగతాయదిస్యుః-విభవస్స్యుర్యది, తర్హి-తత్పక్షఏవ, శాస్యతా-నియామ్యతా, ఇతినియమోన, ఇతరథాతు-అణుత్వపక్షే, తన్నియమోస్త్యేవేతి. యచ్ఛాస్త్రవశ్యతయాఅనాదికర్మసంబంధాత్తిరోహితస్వరూపతయానిత్యముక్తస్వరూపత్వేపిసంసారితాద్యధికమవర్జనీయమితిభావః. ననువిభుత్వపక్షేపిశాస్యతానియమఃకథంనస్యాత్? ఉక్తానాదికర్మసంబంధావిశేషాదిత్యత్రాహ-(అజనిచే)తి- యన్మయం-యత్స్వరూపం, యద్వస్త్వజని, తత్-తత్కర్మ, అవిముచ్య-అవినాభూయ, అపృథక్సిద్ధవిశేషణీకృత్యేతియావత్; తదితిశేషః; తద్వస్తు, నియంతృభవేత్-ఆత్మతయానియంతృభూతంభవేత్, ఆత్మనాందేవాదిదేహరూపేణజననేదేవాదిదేహనియంతృత్వంస్యాత్, నతద్వజ్జీవరూపేణఈశ్వరజననాద్బ్రహ్మణోనియంతృత్వంతస్మతే, తస్యఉపాదానత్వానభ్యుపగమాత్; ఇత్థంచవిభూనామాత్మనామీశ్వరేణవిశేషణవిశేష్యభావేపినిగమకాభావాత్కర్మసంబంధస్యసర్వాత్మసంబంధిత్వాచ్ఛాసనీయత్వానుపపత్తేశ్చనియామ్యత్వనియమాసిద్ధిరితిభావః. ననువిభుత్వే [illegible]

అష్టాదశ శ్లోకః.

మనసామణుత్వేనతత్త్వస్మనస్సంబంధాయత్తంకర్మణాంతత్త్వని తఫ లజననసామర్థ్యంచేత్యభ్యుపగవ్యతఇత్యతాహ. (సమ) మితి- యదుక్తమవిముచ్యనియంతృత్వం, సమం-ఈశ్వరం జీవంచవిభుత్వే నతుల్యం, మనుజానతాం- అభ్యుపగచ్ఛతాం, మతస్యఅనుమానికేశ్వ రతన్నిమిత్తమాత్రత్వాదేదృష్టత్వాత్తద్విరుద్ధత్వా, దమతం-అనభ్యు పగతమిత్యర్థః. తథాచశరీరాత్మభావలక్షణనియంతృనియామ్య భావానభ్యుపగమాదేవనియామ్యత్వనియమాసిద్ధ్యాకర్మవశ్యత్వాసిద్ధి రితియథాశాస్త్రమణుత్వశరీరత్వాద్యభ్యుపగమాచ్ఛాస్త్రతానియమో నిర్బాధఇతిభావః. ||౩౦||

శ్లో|| జీవాధుృవాగగనవద్యదిసర్వగాస్స్యుశ్శాస్త్రత్వహానిరణుతా దివదత్స్వనైషా। జీవాత్మకంతదవిముచ్యనియంతృతా తేసామ్యంవదతు నిజవాదహతేరసిష్టా. ||౧౭||

అ|| ననుజీవానాంకర్మణాంచానాదిత్వేకథంమయాసృష్టికార్యా సృజ్యత్వాభావాదిత్యతాహ.

మూ||నఘటతేఉద్భవః ప్రకృతిపూరుషయోరజయో
రుభయయుజాభవంత్యసుభృతాజలబుద్బుదవత్
త్వయిఇతఇమేతతోవివిధనామగుణైః పరమే
సరితఇవార్ణవేమధునిలిల్యురశేషరసాః|| ||౩౧||

(నఘటత)ఇతి-అజయోః_ "అజామేకాం" మితిశ్రుత్యాఅజత్వే నాభిహితయోః, ప్రకృతిపూరుషయోః-చిదచితోః, ఉద్భవః-స్వరూ పోత్పత్తిః, నఘటతఏవ-నయుజ్యతఏవ, తథాపీతిశేషః-అసుభృతః- ప్రాణినః, శరీరసంబంధయోగ్యానుశయభాజఇతియావత్ ; జలబు ద్బుదవత్, ఉభయయుజా-ప్రకృతిపురుషయోర్యోగేన, వివిధనామగు ణైః-నానావిధదేవమనుష్యాదినామరూపైః, ఉపలక్షితాభవంతి, త్వ

యిఉత్పత్త్యాదివికారయోస్స్వరూపనిత్యత్వేపి దేవమనుష్యాదినామరూపవత్త్వారూపావస్థాపత్తివిశిష్టతయా అబ్వాయుసంయోగేన అపాంబుద్బుదావస్థవిశిష్టతయేవఘటాద్యవస్థావిశిష్టతయా మృదాదేరివచసృజ్యత్వంసంభవత్యేవేత్యర్థః. తతస్తఇమేఅసుభృతః, పరమేత్యాఖ్యు, అర్ణవేసరితఇవ, మధుని-మాక్షికే, అశేషరసాః-సమస్తకుసుమరసాఇవ, నిలిల్యుః-నిలీనాబభూవుః, ప్రళయదశాయాంనామరూపేవిహాయత్వయ్యవిభక్తామాపురిత్యర్థః. ద్రవ్యస్యఉత్తరోత్తరసంస్థానయోగోహిపూర్వపూర్వసంస్థానసంస్థితస్యవినాశః, స్వావస్థావస్థితస్యతూత్పత్తిః, అతఃఅవస్థానామనిత్యత్వేప్యవస్థాశ్రయస్యద్రవ్యస్యనిత్యత్వాత్తస్యపూర్వోత్తరావస్థాత్యాగోపాదానాత్మకవినాశోత్పత్త్యోరవిరోధఇతిభావః. ॥౩౨॥

శ్లో ॥ జీవాచితోరజతయోదితయోరపిస్యాద్యోగేనజన్మజలబుద్బుదవజ్జనానాం । త్వయ్యేవతేవివిధనామగుణైర్నిలిల్యుస్స్వైరసామధుని నద్యఇవాంబుధౌచ. ॥౧౮॥

అ॥నన్వేవంసృష్టిప్రళయయోఃప్రవాహోఅనాదికర్మాధీనత్వేనవైషమ్యానాపాదకేసత్యపిసంసారిత్వదుఃఖిత్వాదికమసకృదుత్పాదయతోమమనైర్ఘృణ్యందుర్వారంస్యాదిత్యతాహుః.

మూ ॥ నృషుతవమాయయాభ్రమమమీష్వవగత్యభృశం
త్వయిసుధియోభవేదధతిభావమనుప్రభవం ।
కథమనువర్తతాంభవభయంతవయద్భ్రుకుటి
స్సృజతిముహుస్త్రినేమిరభవచ్ఛరణేషుభయం ॥౩౩॥

(నృష్వి)తి-అమీషు-సృజ్యమానేషు, నృషు-మనుష్యాదిజన్మసుశాస్త్రవశ్యాధికారిషు, యేసుధియః-త్వదాయత్తబుద్ధియోగభాజః, తే, తవమాయయా-ప్రకృత్యాఖ్యమోహనపింఛికయా, భ్రమం-దేహా

త్మాభిమానాదిరూపం, అవగత్య-నిశ్చిత్య, అభవే-కర్మాధీనజన్మరహితే, త్వయి-అనుగతగుప్రభవా అతిశయకరియస్య తాదృశం, ఉత్తరోత్తరోపచయయుక్తమితియావత్ ; భావం-భక్తిరూపాపన్నంధ్యానం, దధతి, ఏవంచత్వదీయసృష్టిస్సుధీషుత్వాదాశ్రితభక్తియోగానుష్ఠానోపయోగితయాసుఖహేతురేవభవతీతినతేనైర్ఘృణ్యప్రసక్తిరితిభావః-అతస్సృష్టిర్నభవభయస్యైవహేతురిత్యాహుః- (కద)మితి- అనుప్రభవమిత్యనువర్తతే, భవభయం-సంసారభయం, అనుప్రభవం-ప్రభవేప్రభవే, చేతనానాంసకలజన్మసుకథమనువర్తతాంనానువర్తేతైవేత్యర్థః. సర్వేషాంసృష్టికర్మత్వేపికర్మవిశేషశక్త్యాజన్మభేదేనభక్తియోగరూపసుఖానుభవాహతాపాదనేనకారుణ్యమేవవ్యక్తీకరిష్యతఇతినైర్ఘృణ్యాశంకేతిభావః. ననుతర్హిప్రకృతిసృష్టానామపిసుఖప్రాప్తసంసారచక్రపరివృత్తిః కేషాంస్యాదిత్యత్రాహుః. (యది)తి- యద్యస్మాత్త్వదాజ్ఞాతిలంఘనేకుపితస్య, భ్రుకుటీ-భ్రూభంగరూపా, త్వత్సంకల్పాధీనాకోపరూపత్వన్నిగ్రహసంకల్పాధీనవ్యాపారా, త్రినేమిః-సత్వరజస్తమోరూపనేమిత్రయవిశిష్టాప్రకృతిః, అభవచ్ఛరణేషు-భవదేకోపాయత్వవ్యవసాయరహితేషు, అపిపన్నేష్వితియావత్ ; ముహుః-జన్మనిజన్మని, భయం-సంసారభయం, సృజతి-జనయతి, అతస్తాదృశవ్యవసాయయోగ్యసత్వైకవత్సరజస్తమఃకార్యదురితానుదయా "దదామిబుద్ధియోగంత" మితిత్వత్సంకల్పితబుద్ధియోగలాభేనసుఖాత్మకభక్తిలాభస్యసృష్ట్యధీనత్వాత్కారుణ్యకార్యైవసృష్టిరితిసిద్ధమితిభావః. ॥33॥

శ్లో॥ సృష్టేష్వమీషుసుధియస్తవమాయయైషాభ్రాంతిగకిలేతిదధతిత్వయిభక్తియోగం। నాతస్త్వమూద్భవమియంభవభీరుదేతియద్భ్రూకుటిస్తవసృజత్యభజత్సుభీతిమ్. ॥౧౯॥

అ॥ నన్వేవమపి సంసారిణాం మన్తాయాకృతభాజనానాం దేహాత్మభ్రమాదినివర్తకశాస్త్రోపదేశమంతరేణ నభక్తియోగసిద్ధిరితి స్పష్టిమాత్రేణాబ్రహ్మతంప్రతి వేదప్రవర్తనమాత్రేణ చవ్యష్టిపురుషాణాం ముక్తారుణ్యవిషయత్వం కథమిత్యతాహుః.

మూ॥ విజితహృషీకవాయుభిరదాంతమనస్తురగం
యఇహయతంతియంతుమతిలోలముపాయఖిదః
వ్యసనశతాన్వితాస్సముపహాయగురోశ్చరణం
వణిజఇవావిశంత్యకృతకర్ణధరాజలధౌ ॥ ॥౩౪॥

(విజితే)తి-విజితాని హృషీకాణి-బాహ్యేంద్రియాణి, వాయుః ప్రాణశ్చ, యైస్తైరపి ; యద్వాహేవిజిత-జయశీల, సర్వోత్కర్షేణవర్తమాన, హృషీకవాయుభిః-హృషీకాణ్యేవవాయవః ప్రతిబంధకాః, ఆకర్షకాఇతియావత్ ; తైః, అదాంతం-అనిగ్రహీతం, మనఏవతురగః-అశ్వః, దుర్దమత్వేనతురగసమం, అతిలోలం-అతిచంచలం, మనఇత్యన్వయః_అదాన్తం-ఇహ_లోకే, యంతుం-నిగృహీతుం, యే, గురోః_ “ సాక్షాన్నారాయణోదేవఃకృత్వామర్త్యమయీంతనుం। మగ్నానుద్ధరతేలోకాన్కారుణ్యాచ్ఛాస్త్రపాణినా ” ఇత్యుక్తరీత్యాత్వదవతారభూతస్యగురోః, శ్చరణం సముపహాయ-అనాశ్రిత్య, వ్యసనశతాన్వితాః-బహుప్రయాససహితాః, ఉపాయఖిదః-ఉపాయేషుఖిద్యంతేక్లిశ్యంతఇతితాదృశాస్సంతః, యతంతి-ప్రయతంతే, తఇతిశేషః, అకృతకర్ణధరాః-అలబ్ధనావికాః, వణిజఇవ_పోతవణిజఇవ, జలధౌ- సంసారమయజలధౌ, ఆవిశంతి-మజ్జంతీత్యర్థః, తథాచత్వత్కారుణ్యకార్యభూతాచార్యావతారలాభేనైవమనుష్యాదీనాంభక్తియోగలాభాత్తవసృష్టివ్యాపారేణసర్వదాకారుణ్యకార్యకరణాత్తవసర్వోత్కర్షఏవసిధ్యతీతిభావః. ॥౩౪॥

శ్లో ॥ సృష్ట్వామహాస్త్వమపతిత్యగురుర్దయాశుర్మగ్నాన్సము ద్ధరసిశాస్త్రనిమేనలోకాన్ । నోచేజ్జనశ్చపలహృత్త్వయిభక్తిహేత్వ వైరాగ్యవాన్కఇహవాతలరధ్యవాప్తుం. ॥౨౦॥

అ ॥ పూర్వోక్తాచార్యపర్యకటాక్షితత్వదీయకరుణామంతరేణవై రాగ్యదౌర్లభ్యంవక్తుంతాదృశవిషయానుభవేదోషంతస్యదుస్త్యజ త్వంచవర్ణయంతి.

మూ ॥ స్వజనసుతాత్మదారధనధామధరాసురథై
స్త్వయిసతికిన్నృణాంశ్రయతఆత్మనిసర్వరసే।
ఇతిసదజానతాంమిథునతోరతయేచరతాం
సుఖయతికోన్విహస్వవిహతేస్వనిరస్తభగె. ॥3౫॥

(స్వజనే)తి- శ్రయతః- ఆశ్రితస్య, సర్వరసే-అపారికృతస్వాసా ధారణసర్వభోగ్యభూతే, ఆత్మని-సర్వాంతర్యామిణి, త్వయిసతి, నృణాం-స్వజనాదిభిః- కళత్రసుతసోదరానుచరబంధుసంబంధిభిర్ధన ప్రభృతికైరరపి, కిం-అనుకలంభయావహత్వాన్నింద్యైవస్యాత్ ,నకిమ పిఫలమితిభావః.ఇతిసత్-ఇత్థంతత్త్వం, అజానతాంరతయే మిథునతశ్చ రతాం=స్త్రీయామిథునీభావేనక్షుద్రసుఖమనుభవతాంమధ్యే, నిధార రణేషష్ఠీ, కోను-కోవాపురుషః, స్వవిహతే. స్వతఏవనశ్వరే, స్వని రస్తభగె-స్వతఏవయావనాపగమె, ఇచ్ఛాయామపినిరస్తకామె, ఇహ సంసారె, సుఖయతి-సుఖీవాచరతి, నకోపిసుఖీభవతీతికిమువక్తవ్య మితిభావః- ॥3౫॥

శ్లో ॥ఆశ్రితాఖిలరసెఽఖిలాత్మనిత్వయ్యపిస్వజనదారధనోత్థైః । కిన్వితీదమవిజానతాంనృణాంకస్త్రియామిథునతస్సుఖయీత. ॥౨౧॥

అ ॥ ఉపంగురూపసదనఫలభూతంవైరాగ్యప్రకారముక్త్వాఉపస దనీయగురోస్స్వరూపంభగవదవతారత్వలక్షణవిశేషంచాహుః.

మూ॥ భువిపురుపుణ్యతీర్థసదనాన్యృషయోవిమదా
స్తఉతభవత్పదాంబుజహృదోఽఘభిదంఘ్రిజలాః।
దధతిసకృన్మనస్త్వయియఆత్మనినిత్యసుఖే
నపునరుపాసతేపురుషసారహరావసథాన్. ॥౩౬॥

(భువీ)తి- విమదాః-నిరహంకారాః, అతఏవభవత్పదాంబుజంహృదియేషాంతథాభూతాః, అతఏవఅఘభిత్-పాపహృత్, అంఘ్రిజలం-పాదోదకం, యేషాంతే; తథాభూతాశ్చయెఋషయః, నిత్యసుఖే-నిరతిశయానందస్వరూపే,ఆత్మని-నియంతరిధారకేవా,త్వయి-సకృన్మనోదధతి, యద్వా-నిత్యసుఖే-మోక్షవిషయే, మనస్సకృద్దధతి- ఉపాయవిరోధిపాపప్రాయశ్చిత్తతయావాప్రాప్తివిరోధిపాపప్రాయశ్చిత్తతయావాసకృదాత్మసమర్పణంకుర్వంతీత్యర్థః. తేఉత-తఏవ, భువిపురుపుణ్యాని-బహుపుణ్యకర్మాణి,తీర్థసదనాని-పావనజలస్థానసదృశాచార్యాశ్రమభూతాని,భవంతీతిశేషః,ఉక్తవిశేషణత్వమేవాచార్యావతారలక్షణమాచార్యాశ్రమవిశేషపరిగ్రహనిమిత్తంచేతిభావః- తదేవాహుః-(నపున)రితి-అస్యతఇత్యాది-తేపునః-నిత్యసుఖేనిహితమనసః-పునః, పురుషాణాంసారం-వైరాగ్యాది, తద్ధరంతీతితాదృశాన్యావసథానిఏషాంతాన్, గార్హస్థ్యాశ్రమవతోనోపాసతే. నోపసీదంతీత్యర్థః- ఏసంభూతగ్రహవిస్మరణపర్యంతవైరాగ్యాదికమేవఆచార్యత్వనిమిత్తమిత్యర్థాదాశ్రమాంతరపరిగ్రహసిద్ధిరితిభావః. ॥౩౬॥

శ్లో॥ లక్ష్మీనృసింహతవపాదసరోజచిత్తాః పాపాపహాంఘ్రిసలిలావిమదామహాంతః। న్యస్యంతియేసకృదిహత్వయిమోక్షకాంక్షాస్తేతీర్థతాందధతిగేహసుఖత్యజశ్చ. ॥౩౭॥

అ॥ అథనకేవలమాచార్యావతారస్యవైరాగ్యప్రాప్తిహేతుత్వమ

షితువేదాంతార్థశిక్షాద్వారా ప్రపంచమిథ్యాత్వవాదాదికుతర్కవా
దక్షోభపరిహారకత్వంచసిద్ధ్యతీత్యాహుః.

మూ॥ సత ఇదముత్థితం సదితి చేన్ననుతర్కహతం
వ్యభిచరతి క్వ చ క్వ చ మృషా న తథోభయయుక్ ।
వ్యవహృతయే వికల్ప ఇషితోఽన్ధపరంపరయా
భ్రమయతి భారతీ త ఉరువృత్తిభిరుక్థజడాన్ ॥3.

(సత) ఇతి - ఇదం విశ్వం సత్ - సత్యం, కుతః? సత ఉత్థితత్వాదితి హే
తోః; యద్యదుపాదానకం తత్తదాకారమితి వ్యాప్తిస్స్వాభిప్రేతా, ఇత్థం
ప్రపంచసత్యత్వసాధనమనూద్య దూషయతి - (ఇతి చేన్నే)తి - తర్కహ
తం - అనుమానదూషితమిత్యర్థః. నను కిం దూషణం పురుషోపాదా
నకకేశాదౌ పురుషాకారత్వాభావాద్వ్యభిచార ఇతి చేన్నేత్యాహ - (వ్య
భిచరతి క్వ చే)తి - న క్వాపి వ్యభిచరతీత్యర్థః, కేశాదావచేతనాంశహే
తుకత్వాంగీకారాదితి భావః. శుక్తిరజతాదౌ స్వాప్నహస్త్యాదౌ చ
సదుపాదానత్వేపి సత్యత్వాభావాద్వ్యభిచార ఇత్యాశంక్యాహ - (క్వ
చే)తి - న క్వచిన్మృషేత్యర్థః. శుక్త్యాదౌ రజతాంశసద్భావాద్రజతాది
గ్రహణానాపూర్వరజతాదిగ్రహ ఇతి భ్రమరూపత్వాభావాత్స్వాప్న
హస్త్యాదావీశ్వరసృష్టత్వశ్రవణాత్తత్తత్కాలమాత్రానుభావ్యతయా
సద్భావాన్నాసత్యత్వమితి మిథ్యాభూతస్యైవాభావాన్న వ్యభిచార ఇ
తి భావః - సత ఉత్పత్తిర్వైయర్థ్యాదసదేవ కార్యముత్పద్యత ఇతి వక్తృత్వ
మిత్యసత్కార్యవాదం పరిహరతి - (న తథే)తి - తత్ప్రకారేణైవ న భవతి,
కింతూభయయుగ్భవతి - కారణత్వకార్యత్వావస్థాద్వయయుక్తం భవ
తీత్యర్థః. పూర్వం సత్త్వేనావస్థితస్యావస్థాంతరయోగమాత్రే
ణ సత్త్వం బాధ్యత ఇతి భావః - యద్వా - తథా వ్యభిచారవదుభయయు
గ్భవతీతి క్వ చ స్యాత్? సర్వత్రోభయయుక్త్వస్యాదేవేత్యర్థః.

నుతహీః కార్యకారణయోరనన్యత్వేప్యుత్పన్నవస్తూని ఘటముకుటాది వ్యవహారః ప్రసజ్యేతేత్యాహుః-(వ్యవహృతయ) ఇతి-వికల్పః-అవస్థా భేదస్సంజ్ఞాభేదశ్చ, వ్యవహృతయె-జలాహరణాద్యర్థాయఘటమాన యేత్యాదివ్యవహారాయ, ఇషితః-తత్తదవస్థాప్రయోజకకులాలాదినా అభిమతః, ఏవంచకారణావస్థాయాంసంజ్ఞాభేదస్యప్రవృత్త్యభావా న్నతథావ్యవహారప్రవృత్తిరితిభావః. అతఏవ "బహుస్యాం ప్రజాయే యే" తిసతఏవబ్రహ్మణోబహుభవనసంకల్ప్యసృష్టిప్రకారఉక్త ఇతి బోధ్యమ్. నను "అథపురుషోహవైనారాయణోఽకామయత ప్రజాస్సృజేతియెతినారాయణాద్బ్రహ్మాజాయత" ఇత్యపికారణాద్భి న్నకార్యసృష్టిరపిశ్రూయతఇతికథంసత్కార్యవాదసిద్ధిరితిచేదత్రా హుః- అంధపరంపరయా-అనిరూపకలోకవ్యవహారక్రమేణ, తేభా రతీ-ఉక్తశ్రుతివాక్యరూపావాక్, ఉరువృత్తిభిః, ఉక్థజడాన్-కర్మజ డాన్, బహువ్యాపారైరానాదికర్మాభ్యాసేనజ్ఞానాభ్యాసవిధురాన్ భ్రమయతి, తదీయజ్ఞానవాసనానుగుణంస్థూలారుంధతీన్యాయేననా రాయణస్యబ్రహ్మాదిసర్వకారణత్వబోధనాయాతాత్త్వికమర్థంబో ధయతీత్యర్థః. ॥౩౭॥

శ్లో ॥ సతోజాతంసర్వంసదితినియమోసవ్యభిచరేన్మృషాభూతంస్వా ప్నాద్యపినసృజతేసేతినిగమాత్ ।ద్వయోక్త్యస్యాదిష్టంవివిధకలనంవ్యా వహృతికంవచస్తేకర్మాంధాన్ భ్రమయతిబహువ్యాపృతిమయాన్ ॥౩౭॥

అ ॥ ఏవంకార్యసత్యత్వంకార్యకారణయోరనన్యత్వంసత్కార్య వాదంచసయుక్తికముపపాద్యతత్రప్రమాణతయా "యథాసోమ్యై కేన" త్యాదిశ్రుత్యుపపాదితమృత్తికాతత్కార్యాదిదృష్టాంతవర్ణ నస్యపర్యాప్తార్థందూషయంతి.

మూ ॥ నయదిదమగ్రఆసనభవిష్యదతోనిధనా
దనుమితమంతరాత్వయివిభాతిమృషైకరసే ।

అతఉపమీయతే ద్రవిణజాతివికల్పపథై
ర్వితథమనోవిలాసమృతమిత్యవయంత్యబుధాః॥ ॥౩౮॥

(నయ)దితి-యద్యస్మాదిదం, అగ్రే-సృష్టేః పూర్వం, నాస-నాసీత్, నిధనాదను-ప్రళయాదనంతరం, నభవిష్యత్-నభవిష్యతి, అతః కారణాదంతరా-మధ్యేపి, ఏకరసే-కేవలేత్వయి, మృషా-మిథ్యారూపమేవవిభాతి, ఇతిమతంనిశ్చితం-వివాదాధ్యాసితమసత్-ఆద్యంతయోరవిద్యమానత్వాత్ వికారిత్వాద్దృశ్యత్వాద్వాశుక్తిరజతాదివదితి. తదేతచ్ఛ్రుతిరేవదృఢయతీత్యాహ-అతఇతి-అతః-ఉక్తానుమానాన్నిథ్యాత్వాదేవద్రవిణజాతీనాంమృల్లోహకాష్ఠాదీనాంవికల్పాః-ఘటకుండలాదయస్తేషాంపంథానో-మార్గాః, ప్రకారాస్తైరుపమీయతే-సదృశతయానిరూప్యతే, యథాతత్రకార్యాణాంనామధేయమాత్రతాకారణంమృదాద్యేవసత్యంతథైవాకాశాదీనాంనామమాత్రతాబ్రహ్మైవకారణంసత్యమితి“యథాసోమ్యైకేనమృత్పిండేనసర్వంమృణ్మయంవిజ్ఞాతంస్యాద్వాచారంభణంవికారోనామధేయంమృత్తికేత్యేవసత్యంయథాసోమ్యైకేనలోహమణినాయథాసోమ్యైకేననఖనికృంతనేనే”త్యాదిశ్రుత్యాసదృష్టాంతంకార్యమిథ్యాత్వంప్రతిపాద్యతఇత్యర్థః. అథైతద్దూషయంతి-వితథేతి-ఇతి-ఇద్ధం-వితథమనసాం-అయథావస్థితబుద్ధీనాం, విలాసం-ఏవంవిధకార్యమిథ్యాత్వపరతయాశ్రుత్యర్థవర్ణనరూపం, ఋతం, ప్రామాణికం, అబుధాఅవయంతి-నతుబుధాఇత్యర్థః. ఏకవిజ్ఞానేనసర్వవిజ్ఞానప్రతిజ్ఞాతేతస్నిర్వాహాయకారణకార్యయోరనన్యత్వంసద్దృఢయితుంమృత్పిండతత్కార్యాదిదృష్టాంతేనఅసత్కార్యవాదనిరాసముఖేనమృత్తికాదికారణద్రవ్యాణాంకార్యేఘటశరావాదావనువృత్తిమాత్రప్రతిపాదికాశ్రుతిరితినిరూపకావర్ణయంతి-అన్యథామిథ్యాభూతకార్యస్యకారణవిజ్ఞానే

సజ్ఞాతత్వోపపాదనాసంభవాచ్ఛ్రుతేరసంగతార్థత్వంస్యాదితిస్ప ష్టమేవవికారోనామధేయంవాచారంభణమేవ- వాక్పూర్వకజలాహ రణాదివ్యవహారమాత్రార్థమేవ, నతావతామృత్తికాద్రవ్యవినా శఇతితద్ద్రవ్యానువృత్తిందర్శయతిశ్రుతిః, అతఏవమృత్తికైవసత్యమి తినోక్తం ; మృత్తికేత్యేవసత్యమిత్యనేనతువికారనామధేయయోస్స తోరపిమృత్తికేత్యేవమృత్తికాద్రవ్యత్వేనైవసత్యం-ప్రమాణేనోపలబ్ధం నతద్భిన్నత్వేనేతిసిధ్యతీతిభావః॥

శ్లో॥ మృల్లోహమణ్యాదితదుక్తవస్తునోదృష్టాంతవాదాజ్జగతో మృషాత్మతాం । అజ్ఞానిదుర్వేదవిదస్తుసర్వధీసత్ జ్ఞానలభ్యేతివచోని రూహిరే॥ ॥౨౪॥

అ॥ ఏవంప్రపంచమిథ్యాత్వవాదేమృత్తద్వికారాదిదృష్టాంతపర శ్రుత్యర్థవిరోధముపపాద్య "అజామేకాంలోహితశుక్లకృష్ణా"మితి శ్రుతిసిద్ధప్రకృతిపురుషేశ్వరవివేకవిరోధమప్యాహుః.

మూ॥ సయదజయాత్వజామనుశయీతగుణాంశ్చజుషన్
భజతిసరూపతాంతదనుమృత్యుమపేతభగః ।
త్వముతజహాసితామహిరివత్వచమాత్తభగో
మహసిమహీయసేఽష్టగుణితేఽపరిమేయభగః ॥ ౩౮ ॥

(సఇతి)- యద్యస్మాత్, దజయా_అనాదిభూతయా ప్రకృత్యాస హ, గుణాంశ్చ-లోహితాదిరూపాన్ రజస్సత్వతమోరూపాంశ్చ, జు షన్-అనుభవన్, సజీవః, అపేతభగః-అనాదినష్టస్వాభావికాపహత పాప్మత్వాద్యైశ్వర్యః, భవ,ద తత్తస్మాదేవఅజాంమనుశయీత్_ ప్రకృతిపరతంత్రతయాస్వరూపాజ్ఞానాత్స్వపితీత్యర్థః,- "జనయం తీంసరూపా" మిత్యస్యార్థమాహుః- అతఏవ; సరూపతాం-ప్ర కృతిపరిణామదేవాదిదేహరూపతాం, మను_దేహాత్మభ్రమేణసహ, మృ త్యుం-సంసృతిం, భజతి, త్వముత-త్వంతు, ఆత్తభగః-స్వతఏవ, గు

హీంతాపహతపాప్మత్వాద్యైశ్వర్యశ్రీః, త్వచం-భోగం, అహిరివఅజా
మిత్యనుషజ్యతే, తాంజహాసి-త్వదర్ధస్థానత్వేపితత్పారతంత్ర్యంనయా
సీత్యర్థః. కుతఏవమిత్యత్రాహుః- (అపరిమేయభగ) ఇతి_అప
రిచ్ఛిన్నమాహాత్మ్యస్య, విచిత్రశక్తికఇతియావత్,- తాదృశస్యతే అ
ష్టగుణకే_సంజాతాష్టగుణే, స్వతఆవిర్భూతాపహతపాప్మత్వాది
కే, మహసి-తేజోమయే దివ్యలోకే, మహీయసే, పూజ్యసే, నిత్య
ముక్తాదిభిరేవంనిత్యమనుభూయసఇతి యావత్; ఏవంసత్యభూతప్ర
కృతిసంబంధేనసత్యభూతజీవస్య సత్యభూతసత్త్వాదిగుణపరిణామదే
హాత్మాభిమానస్యసత్యభూతసంసారస్యచ తత్ప్రత్యనీక స్వరూపత్వ
స్యభగవతిచప్రతిపాదనాద్బ్రహ్మణఏవజగదధ్యాసాదివర్ణనమేత ॥౩౯॥
చ్ఛ్రుతివిరుద్ధమితిస్పష్టమేవేతిభావః॥

శ్లో॥ జీవస్త్వజామనుశయీతగుణాంశ్చజుష్టస్సారూప్యమేతినిజ
రూపతిరోధివృత్త్యాం। త్వంతుత్యజస్యనుభవన్నపితాంయథాఽహిస్తే
జోమయేఽష్టగుణకేమహితోమహస్సి॥ ॥౨౬॥

అ॥ ఏవంభువిపురుపుణ్యతీర్థసదనాదిశ్లోకోక్తాచార్యావతారఫల
భూతయోర్వైరాగ్యమతాంతరక్షోభపరిహారయోఃప్రకారముక్త్వా
ఆచార్యాభాసానాంభగవదవతారత్వాభావంసూచయితుంతచ్ఛ్లో
క్తవైరాగ్యబాధజ్ఞానప్రకారమాహుః.

మూ॥ యదినసముద్ధరంతియతయోహృదికామజటా
దురధిగమోసతాంహృదిగతోఽస్మృతకంఠమణిః
అసుతృపయోగినాముభయతోప్యసుఖంభగవ
న్ననపగతాంతకాదనధిరూఢపదాద్భవతః॥ ॥౨౭॥

(యదినే)తి-యతయః-ఆచార్యాశ్రమచ్ఛద్మనాయతివేషధరాః,
హృది-మనసి, కామజటాః-విషయేచ్ఛారూపాజ్ఞానవాసనాః, నస

ముద్ధరంతి యది-స్వస్యైవ న నిరస్యంతి యది, యేషామితి శేషః ; అస
తాం-దుష్టభావానాం, హే భగవన్ ! త్వం హృదిగతోఽప్యసంగతః
వక్షస్థోఽపి మణిరస్మృతశ్చేద్యథా దురధిగమస్తద్వద్దురధిగమః- దుర్జ్ఞా
నః, దుష్ప్రాప ఇత్యత్రోక్తిమువక్ష్యామిత్యర్థః. "రాగాదిదూ
షితే చిత్తే నాస్పదీ మధుసూదనః" ఇత్యుక్తరీత్యా స్వస్య వైరాగ్యపర్యా
ప్త భగవద్భక్త్యభావే స్వాశ్రిత వైరాగ్యహేతుత్వం తేషాం కథం స్యాదితి
భావః- ఏవమవైరాగ్యేఽపి యే యత్యాశ్రమస్వీకారమాత్రేణ యోగా
భ్యాసం కుర్వతే తేషామిహ పరత్ర చ దుఃఖమేవ ఫలతీత్యాహుః. (అసు
తృపే) ఇతి—అసుతృపః- అశనపానాదిభిః ప్రాణగతురతృప్తాః, యే
యోగినః-నిందితయోగాః, కర్మయోగాధికారే సత్యపి కర్మాణి సన్యస్య
జ్ఞానయోగప్రవృత్తేర్నిషిద్ధత్వాదితి భావః. ఉభయతః-ఉభయవి
ధాత్, భవతః-భవాత్సంసారాత్, భవతస్త్వత్తశ్చ, ఆద్యే భవశ
బ్దాత్తసిః, ద్వితీయే భవచ్ఛబ్దాత్పంచమీ; అసుఖం-దుఃఖమేవ, భవతీ
తి శేషః ; తత్ర ఆద్యే అసుఖనిమిత్తమాహుః-అనపగతాంతకాత్-అన
పగతః-అనివృత్తః- అంతకః-మృత్యుహేతుభూతకామాదిర్యస్మిన్
భవే తస్మాదిత్యర్థః ; అంత్యే తన్నిమిత్తమాహ. (అనధిరూఢ) ఇతి.
అనధిరూఢం-ధారణయా బుద్ధ్యానారూఢం-పదం-పదాబ్జం, యస్య త
స్మాత్త్వత్త ఇత్యర్థః. ఉక్తరీత్యా విషయప్రవణచిత్తేన భగవద్రూప
స్య బుద్ధ్యాఽనుగ్రహాత్త్వత్తస్తద్విషయభక్తియోగాలాభేన తత్ప్రయుక్త
సుఖానుభవాసంభవాదశక్యారంభక్లేశ ఏవ ఫలతీతి భావః. ఏవం చ ఏ
వంవిధయతీనామాచార్యావతారత్వాభావసిద్ధిః, అన్యేషాం వైరా
గ్యాదినోద్ధరణహేతుత్వబాధనిశ్చయాదితి బోద్ధ్యమ్. ॥౪౦॥

శ్లో ॥ విషయవిషవిదష్టాన్నోద్ధరంతి స్వమేతే యత యఇహ హృది
స్థావిస్మృతాకంఠికేవ । త్వమసుగమ ఇహైషాం యోగినాం ప్రాణితల్యా

ణామసుఖముభయతస్త్వద్ధ్యానదుఃఖాదఘాచ్చ ॥౬॥

అ॥ ననుకస్తర్హ్యాచార్యావతారలక్షణమిత్యత్రప్రసంగాత్పూర్వోక్తాచార్యావతారలక్షణమేవవిశింషంతి.

మూ॥ త్వదవగమీనవేత్తిభవదుత్థశుభాశుభయో

ర్గుణవిగుణాన్వయాంస్తర్హిదేహభృతాంచగిరః।

అనుయుగమన్వహంసగుణగీతపరంపరయా

శ్రవణభృతోయతస్త్వమపవర్గగతిర్మనుజైః ॥౪౧॥

(త్వదగమీ) తి–త్వామవగమీ–అవగమిష్యన్, భక్తియోగేనానుభవిష్యన్నిత్యర్థః. అవపూర్వాద్గమేర్భవిష్యతిగమ్యాదయఇతిభవిష్యదర్థేఇనిః. త్వామనుబుభూషురితియావత్– భవదుత్థశుభాశుభయోః–కర్మానుగుణంభవతస్సంకల్పాదుత్థయోశ్శుభాశుభయోః–పుణ్యపాపయోః, గుణవిగుణయో–స్తత్ఫలభూతసుఖదుఃఖయోః, రన్వయాన్, తర్హి–తదానీం, దేహభృతాం–ప్రాణినాం, గిరః–స్తుతినిందాగిరశ్చ, నవేత్తి–నస్మరతి, ‟మానావమానయోస్తుల్యస్తథైవసుఖదుఃఖయో„ రిత్యుక్తేరితిభావః. ఏవంభూతఃకథంభవతీత్యత్రాహుః– హేసగుణ–గుణవిశిష్ట, అపవర్గగతిః– మోక్షప్రాపకస్త్వం, యతః–కారణాత్, (అనుయుగ) మితి–అన్వహం–ప్రతిదినం–అనుయుగం–అనుకలం, స్వాధ్యాయావతారకాలఇత్యర్థః. మనుజైః–భక్తైర్జనైః, గీతపరంపరయా–స్తోత్రపరంపరయా, భాషాగానాదిక్రమేణవా; శ్రవణభృతః–శ్రవణేనధృతః, త్వత్కథాశ్రవణాదిభిస్త్వమేవస్మృతః, తతఃపూర్వోక్తసుఖదుఃఖాదికంనస్మరతీతిభావః. ‟నైషాతిదుస్సహాక్షున్మాంత్యక్తోదమపిబాధతే। పిబంతంత్వన్ముఖాంభోజాచ్చ్యుతంహరికథామృత„ మితిభగవత్కథాశ్రవణస్యవిషయాంతరాస్మరణహేతుత్వానుభవోక్తేరితిభావః. ॥౪౧॥

మూ॥ త్వదనుభవసముత్థానస్మరంతితృణాదీన్ చపలమనుజకస్తోత్రనిందాదికంచ। అనుకలమనుష్ఠానం మోక్షహేతుస్త్వమేవ ప్రగుణనుతిసుధాభిః పూర్ణకర్ణైర్భృతాత్మైః॥ ॥౨౭॥

అ॥ ఇత్థంప్రళయకాలస్థంభగవంతంసృష్టిపూర్వకవేదప్రవర్తనప్రభృత్యాచార్యావతారపర్యంతంజగదుజ్జీవనాయయతస్వేతిప్రార్థనాముఖేనసంస్కృత్యత్వదీయకారుణ్యదివ్యాపారాణామనంతత్వాద్వక్తుంనశక్నుమఇతివిరమ్యసూక్ష్మచేతనాచేతనాభావనిరాసముఖేనతత్సద్భావముపదిశ్య “నదేవే,, త్యాదివాక్యాంభగవతినిశ్వసితమయతయానిలీనత్వంప్రతిపాద్య“కథంచరంతిశ్రుతయ,, ఇత్యాక్షేపంపరిహరంత్యుపసంహరంతి.

మూ॥ ద్యుపతయఏవ తేనయయురంతమనంతతయా
త్వమపియదంతరాండనిచయానను సావరణాః।
ఖఇవరజాంసివాంతివయసా సహయచ్ఛ్రుతయ
స్త్వయిహిఫలంత్యతన్నిరసనేనభవన్నిధనాః॥ ॥౨౮॥

(ద్యుపతయ) ఇతి-నను భగవన్ ద్యుపతయః-స్వర్గాధిపతయః ఇంద్రబ్రహ్మాదయఏవ, తేఅంతం-స్వరూపస్వభావపారం, నయయుః నజానీయుః, కింబహునా; త్వమపినయాసి, కుతః? అనంతతయా-స్వరూపాదేరపరిచ్ఛిన్నతయా, (యద్వా) తేద్యుపతయఏవ, అనంతతయా-అపరిచ్ఛిన్నస్వరూపగుణకతయా, అంతం-స్వరూపగుణావధిం, నయయుః-నజానీయుః, నతుత్వత్సంకల్పాత్మకావయమిత్యర్థః. త్వంతుయాస్యేవేత్యర్థః-కథంభూతమిత్యత్రాహుః-అంతరాః-ఆవరణసప్తకాన్తర్వర్తినః- అండనిచయాః, ఇతియత్తాదృశమంతమిత్యర్థః. సావరణాః-ఆవరణసప్తకసహితాస్సంతః, ఖే-ఆకాశే, రజాంసి-వయసా-పక్షిణాసహైవ, వాంతి-సూక్ష్మతయాసంచరం

అష్టావింశశ్లోకః

త్రిత్వయాసహవాంతీతివిపరిణామేనసంబంధః. అనేనదృష్టాంతేన చేతనాచేతనాత్మకప్రపంచస్యసూక్ష్మతయాతదానీంసద్భావోభగవతస్తదంతర్యామితయావస్థానంసర్వవ్యాపిత్వంచోక్తంభవతీతిప్రశ్నాంతర్గతనిర్గుణత్వంబ్రహ్మణఃగపరిహృతంభవతి,అనంతానాండానాంసూక్ష్మాకారాణామంతరాత్మతయానియంతృత్వకథనేన అనంతస్వరూపగుణత్వంచఫలితమ్; అథగుణవృత్త్యయశ్శ్రుతయః అనిర్దేశ్యేకథంసాక్షాత్ప్రత్యుతతయాప్రవర్తంతఇత్యాక్షేపంపరిహరంతి(యచ్ఛ్రుతయః) ఇతి_శ్రుతయః- "సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీ" దిత్యాదయః, భవతి- జగత్కారణభూతేత్వయి, నిధనం_లయః, యాసాంతాదృశస్సత్యః, త్వయినిలీనాస్సత్యఇతియావత్; అతన్నిరసనేన_తేషామర్థానాంభావః_ అతత్, అర్థాభావేఽవ్యయీభావః, తస్యనిరసనేన_ఇదం సదేవేతిసామానాధికరణ్యనిర్దేశేన జగతస్తదానీమపిబోధనద్వారానివర్తనేన, త్వయిఫలంతిహి-త్వదీయసద్భావబోధనేపర్యవస్యంతీహేతి, యత్తాదృశమిత్యర్థః- త్వదీయనిశ్వాసాత్మకసంకల్పరూపాస్త్వయినిలీనాశ్శ్రుతయోజగదసద్భావనిరసనముఖేనత్వదీయసద్భావంజ్ఞాత్వా "సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్-అసద్వాఇదమగ్రఆసీ" దిత్యాదిరూపేణప్రవర్తంతఇతిభావః. అనేనతదానీంశ్రుతీనాంప్రాకృతసృష్ట్యనంతరభావిశబ్దరూపత్వంపరిహృతంభవతీతిభగవత్సంకల్పాయత్తస్థితికస్వరూపాభిస్తాభిస్సూక్ష్మప్రపంచవిశిష్టబ్రహ్మసద్భావజ్ఞానస్యశక్యత్వేనఅనిర్దేశ్యేసదసతఃపరేసాక్షాత్కథంప్రవర్తంతఇత్యాక్షేపఃపరిహృతఇతిబోధ్యం.ఏవంవిధానంతశ్రుతిప్రవర్తనానుగుణవిచిత్రశక్తికథనేనాపరిచ్ఛిన్నస్వరూపగుణత్వంచప్రకృతంసమర్థితమితిసిద్ధమ్॥ ॥౨౭॥

శ్లో ॥ విధిశివసనకాద్యాఏవనేయుస్తవాంతంత్వమపినతుయదంతా

న్యాప్తసప్తావరాణి ।ఖిలవశవనియుక్తాః కాంతిభామాశిపరాగాస్సదిద మభవదిత్థంసన్మ్రయత్రయ్యఆహుః॥ ॥౨౮॥

ఇద్ధంకింప్రగహావాసిభిర్బుధవరైర్బ్రహ్మేత్యదీరిప్సుభిశ్శ్రీమద్భాగవతేక్వచిచ్ఛ్రుతిమయీంగీతాంవిజిజ్ఞాసుభిః । పృష్టోవీరరఘూద్వహాదిశఠజిద్భిక్షుస్సతాంప్రీతయేతాంవ్యాచష్టయథామతిశ్రుతిశిరస్సూరేర్దయాప్రేరితః॥

శ్రీవణ్శఠకోపశ్రీవీరరాఘవశఠకోప యతీంద్రమహాదేశికకృతిషు

శ్రీశ్రుతిగీతావ్యాఖ్యాసంపూర్ణా.

శ్రీమల్లక్ష్మీనృహరేశ్చరణయుగాంభోజలోలలోలంబైః । శ్రుత్యంతకుహరకండూనోదనచతురైస్సుధీమాన్యైః ॥ స్మితశోభిసన్ముఖాబ్జైశ్శ్రీమంత్రార్థైస్సుశోభిహృదయాబ్జైః । విగతధనగేహమోహైర్విశ్రుతశాంత్యాదిసద్గుణైకాంతైః॥ శ్రీమద్వీరరఘూద్వహశఠజిత్సంయమ్యధీశ్వరైరచితా, లలితాశ్రుతిగీతాయావ్యాఖ్యాలిఖితాతదీయేన॥

అజ్ఞానధ్వాంతభానుర్యతిపతిపరవాగబ్ధిచంద్రోయతీంద్రస్థానంసన్మంగళానాంసకలబుధగణశ్లాఘితానాంగుణానాం। ప్రజ్ఞావజ్ఞాతవాచస్పతిరమలగుణైరుల్లసత్స్వీయకావ్యశ్శ్రీమాన్వోవీరరఘ్వీట్ఛఠమథనగురుస్సుస్థిరశ్రేయసేస్యాత్॥యోసౌశ్రీమాన్గురుర్మేజ్ఞపితచరరహస్తత్వసచ్ఛాత్రవ్రజాతోజాతాంకండూంహరన్ద్రాక్కృతమతి పరిషత్సార్వభౌమోబభాసే । గాహస్థైర్యస్యాత్రమేశ్రీశ్రుతిశిఖరగురుర్వ్యద్వాదద్యప్రణేతాశ్రీభాష్యస్యైవపాదేవిదళితకథకాభాసతేహాంసిశాన్యః॥

శ్రీమతేశ్రీవణ్శఠకోపశ్రీవీరరాఘవశఠకోపయతీంద్ర

మహాదేశికాయనమః.





శ్రీః

శ్రీమతే శ్రీలక్ష్మీనృసింహపరబ్రహ్మణే నమః.

శ్రీమతే శ్రీలక్ష్మీనృసింహదివ్యపాదుకాసేవక శ్రీవణ్ శఠకోప
శ్రీవీరరాఘవశఠకోపయతీంద్రమహాదేశికాయ నమః.

శ్రీవణ్ శఠకోప శ్రీవీరరాఘవశఠకోపయతీంద్రమహాదేశికవిరచితమ్.
శ్రీమచ్ఛారీరకసుప్రభాతమ్.

హే దేవాధిప హే దయేశ్వర విభో వేధోఽశ్వమేధావధే హే యో
గీంద్రశఠారిమోహనతనో గోపాలరత్నాంబునా। కాంచీపూర్ణమనోమృ
తాయితవచోమోచారసాపూరితశ్రీరామానుజసూక్తిదుగ్ధజలధేరుత్తి
ష్ఠసుషుప్తితః॥ ॥౧॥

హాస్త్యద్రీశ త్వయేదం జగదఖిలమభూత్సత్సు రామేన భూయో భూ
యస్స్యామిత్యవెక్ష్య ప్రచురమిదమభూర్వ్యస్త్వమాత్మాఽఖిలస్య। తా
దృక్త్వద్ధియేదం సకలమిహ యథామృద్ధియా మృణ్మయం స్యాద్విజ్ఞాతం
హీతి వేదే సుఖశయిత సముత్తిష్ఠ సుప్రభాతం॥ ॥౨॥

ఆప్నోతి బ్రహ్మవిత్తత్పరమథ గగనాద్యాత్మనో భూతమాత్మా దేహ
ప్రాణాత్మభిన్నః ప్రమదమయ ఇహాస్యైష ఆత్మా న చాన్యః । సైష
తి చ్ఛః బహుస్యామితి జగదసృజత్సోఽపరిచ్ఛిన్నమోదో హీత్యత్రా
నందవల్ల్యాం సుఖశయిత సముత్తిష్ఠ సుప్రభాతం॥ ॥౩॥

ఆదిత్యేన్తర్నఖాన్తం కనకమయతనుస్తాదృశశ్మశ్రుకేశః కప్యాసా
మ్భోరుహాక్షో దురితతతిదితో దృశ్యతే దివ్యరూపః । యోఽసావక్షి
ణ్యత్యేఽన్తఃశ్రుతిమయపురుషో బ్రహ్మ తత్స్వరూపం తద్వ్యద్ధలస్యేతి వే

దేసుఖశయితసముత్తిష్ఠసుప్రభాతమ్॥ ॥౪॥

ఆకాశాత్సర్వభూతాన్యజనిషతపురాకాశమేవాపియంతిజ్యాయాన్ ఆకాశఏభ్యఃపరమయనమపీత్యేషఆకాశఏవ ।ఇత్థం దేదీప్యమానా కృతిరఖిలజగత్కారణం మోక్షదాతా ప్రోక్తశ్చేత్యర్థవేదేసుఖశయిత సముత్తిష్ఠసుప్రభాతమ్॥ ॥౫॥

ప్రాణంసర్వాణిభూతాన్యభిసముపవిశన్త్యేనమభ్యుజ్జిహతేసర్వం ప్రస్తావమేషాహ్యనుసరతిపరాదేవతేత్యత్రవేదే । ప్రాణాదీనస్థితిత్వే ష్వఖిలచిదచితాంకాష్ఠలోష్టేష్వభావాత్త్వదూఖ్యైకాన్త్యభావేసుఖశ యితసముత్తిష్ఠసుప్రభాతమ్॥ ॥౬॥

యజ్జ్యోతిర్దీవ్యతేద్యోఃపరమిహపురుషేఽన్తస్థితజ్యోతిరేతది త్యుక్త్వాస్మిన్దీప్తిఃపరమపురుషఏవేతినిర్ణీతిదక్షే । హాచావిశ్వానిభూ తాన్యమృతమిహదివీతోవశిష్ట ఇతిపాదేత్యర్థేఛన్దోగవేదేసుఖ×తమ్॥ ౭

ప్రాణఃప్రజ్ఞాత్మభూతస్తమిమమమృతమాయుశ్చమామిత్యుపా స్వేత్యుక్తఃప్రాణేన్ద్రరూపఃపరమపురుషఏవేతినిర్ణీతిదక్షే। స ఏషప్రా ణఃప్రజానన్దామృతమజరఆనన్దఇత్యన్తరాత్మాసాధారణార్థవేదేసు ఖశయితసముత్తిష్ఠసుప్రభాతమ్॥ ॥౮॥

సర్వం బ్రహ్మాదమేతజ్జనిలయభృతికృద్ధీత్యుపాసీతశాన్తో బ్రహ్మే తత్ప్రాణదేహంహృదయమయమథాకాశరూపాదిభూమా । ఇత్థంస ర్వత్రలోకేతనుభృదవగతంబ్రహ్మలక్ష్మీశఏవేత్యేతాంశాణ్డిల్యవిద్యా మధిశయితరమాశ్లిష్టసుప్రభాతమ్॥ ॥౯॥

బ్రహ్మక్షత్రౌదనోక్త్యానిఖిలవిలయకృన్మృత్యుపదంశోదుదర్శో గూఢహార్దస్స్వవిషయరుచిదశ్లోకహత్త్యైహ్యుపాస్యః।యష్ట్వా నాంసేతురేషోఽభయమిహభవినామధ్వపారస్వధామావిష్ణుర్హ్యేక ఠేతివేదేసుఖశయితసముత్తిష్ఠసుప్రభాతమ్॥ ॥౧౦॥

అష్ట్యాధ్యాయేయఈక్ష్యోఽపిపురుషఇహసఆత్మేతిహోవాచచైతద్వి
హ్యాత్మాకారవేదేఽమృతమభయమయంవావనిభాగమనిశ్చ । సం
యద్వామశ్చచక్షుస్థితినియమనవాన్బ్రహ్మకంబ్రహ్మఖంచేత్యుక్త్వాత్వ
య్యేవసక్తేసుఖశయితసముత్తిష్ఠసుష్ఠుప్రభాతమ్॥ ॥౧౧॥

పృథ్వ్యాద్యంతిష్ఠన్యఏషోఽన్తరఇహయంమయత్యేసమేషానవేదేత్యంత
ర్యామీతవిషోఽమృతఇతినిగమేకాణ్వపాఠక్రమేణ । యస్తిష్ఠన్సర్వలో
కేష్వఖిలనిగమయజ్ఞాత్మనాంసోఽన్తరాత్మాతేఽన్తర్యామితిమాధ్యంది
ననిగమశయోత్తిష్ఠసుష్ఠుప్రభాతమ్॥ ॥౧౨॥

యోఽదృశ్యత్వాదిభూమావిభురఖిలగతంభూతయోన్యక్షరంతత్వ
శ్యంతిధ్యానినోమీఇతినిగమశిరోవేద్యసార్వజ్ఞభూమే।దివ్యామూర్తస్స
బాహ్యాన్తరఇహపురుషోఽ జోఽక్షరాద్యఃపరస్మాత్పరస్మాదుతప్రోక్త
ఇత్యుత్తరనిగమశయోత్తిష్ఠ సుష్ఠుప్రభాతమ్॥ ॥౧౩॥

ఆత్మానంత్వేవవైశ్వానరమిమమధునాధ్యేపినోబ్రూహితహేత్వార
భ్యాత్మానమేవంప్రమితమభివిమానంచవైశ్వానరంతం । యస్త్వాపా
స్తేసస్వర్వేష్వితినిగమసముత్థాపకేకోనఆత్మాకింబ్రహ్మేత్యత్రవేదేసుఖ
శయితసముత్తిష్ఠసుష్ఠుప్రభాతమ్॥ ॥౧౪॥

యస్మిన్ద్యౌతంద్యుపృథ్వ్యోర్వ్యఖిలమపిమనఃప్రాణయుక్తంతమేకం
జానీథాత్మానమన్యావిసృజతగిరఏకోఽమృతస్యైషసేతుః।ఇత్యాథ
ర్వవేదేతద్వదనుగుణగుణైర్దృశ్యతాఽభావముఖ్యైఃపూర్వంసిద్ధే
తభావేసుఖశయితసముత్తిష్ఠసుష్ఠుప్రభాతమ్॥ ॥౧౫॥

యత్రాన్యన్నేక్షతేన్యన్నశృణుయతినాన్యద్విజానాతిభూమాసేతి
ఛందోగవేదేతరతిశుచమిమామాత్మవిద్దీతిపృష్టః। ఆచార్యఃప్రాహ
నామాద్యసుమదవధికాంబ్రహ్మదృష్టింవిధాయప్రాణాత్సత్యజ్ఞమాత్మ
జ్ఞమితిబహుసుఖోత్తిష్ఠసుష్ఠుప్రభాతమ్॥ ॥౧౬॥

ఏతద్వాఅక్షరంతద్ధ్యభిదధతిబుధాగార్గ్యవనణవ్రహాసీయోస్థూలా-
దీర్ఘాదిరూపంగగనముఖజగచ్ఛాసకంతద్విధర్తృ । ఇత్థంగార్గీశ్రుతి
స్థాక్షరపదగమితంద్రష్టృదృష్టంపరైరిత్యనవ్యావృత్తభూమాఃసుఖశ
యితసముత్తిష్ఠసుప్రభాతమ్॥ ॥౧౭॥

యస్త్రధ్యాయేత్త్రిమాత్రంప్రణవమభిదధత్పూరుషంతంప్రకృష్టం
సూర్యేసమ్పన్నఏషక్షపితదురితఉన్నీయతేబ్రహ్మలోకం । సైతస్మాజ్జీ
వపుఞ్జాత్పరతరపురుషంపశ్యతీత్యత్రవేదేవేధోమేధాకరంత్వాంవదతి
సుఖశయోత్తిష్ఠసుప్రభాతమ్॥ ॥౧౮

యత్త్వస్యాంబ్రహ్మపుర్యామిదమథదహరంపుణ్డరీకంహివేశ్మయ
స్తత్రాకాశఏషోన్తరఇహదహరోయత్తదన్తస్తదేష్యం । జిజ్ఞాస్యం
చేతివేదేష్వపహతదురితత్వాదిభిస్త్వాముపాస్యంప్రాప్తుస్సత్యేచ్ఛభా
వంవదతిసుఖశయోత్తిష్ఠసుప్రభాతమ్॥ ॥౧౯॥

తిష్ఠత్యంగుష్ఠమాత్రఃపురుషఇహతథాఙ్గుష్ఠమాత్రోన్తరాత్మాలో
కానాంసన్నివిష్టోహృదయఇహసదాభూతభవ్యేశితేతి । ఇత్థంవేదేష
నుష్యేహృత్పదయపరిమితంత్వాముపాస్యంమనుష్యాఃశాస్త్రేశక్తాం
శ్చవక్త్ర్యతిసుఖశయితోత్తిష్ఠసుప్రభాతమ్॥ ॥౨౦॥

జీవేనానుప్రవిశ్యస్థిరచరజగతాంనామరూపప్రకాశంకుర్వన్దేవా
దికానాంత్వదధిజిగమిషాంసాధయన్హస్తినాథ । బ్రహ్మాణంబ్రహ్మ
విద్యాంప్రతిసముపగతౌదేవరాడ్దైత్యరాజావిత్యత్రేన్ద్రోపదేశేసు
ఖశయితసముత్తిష్ఠసుప్రభాతమ్॥ ॥౨౧॥

వస్వాదిత్యాదితాప్తేరుపరిపరపదాప్త్యర్థవిద్యాసుశక్తిర్వస్వాదీ
నామపీతిధ్వనయతినిగమేబ్రహ్మవిద్యాత్వవాదే । నైవాదేతాస్తమే
త్రైకలఇతివిలయావస్థతద్ధ్యానసిద్ధ్యాకల్పేఽన్యస్మింస్తదాప్తింఫలయతి
శయితోత్తిష్ఠసుప్రభాతమ్॥ ॥౨౨॥

రైక్వోఽజానశ్రుతింప్రత్యుపదిశతిపరంబ్రహ్మశూద్రేతిహాత్వా
హ్యాబ్రహ్మజ్ఞాననిందాజనితశుచమిమాంఖ్యాపయన్‌శూద్రశబ్దైః । వి
ద్యానర్హంహిశూద్రంవదతితదపినబ్రాహ్మణోవేత్తుమర్హేదిత్థం
విద్యోపదేశేశ్రద్ధయతిశయితోత్తిష్ఠసుష్ఠుప్రభాతమ్ ॥౧౩॥

ఆకాశోనామరూపేవిదధదపిహితేత్యన్తరాయత్తదేతద్బ్రహ్మత్య
క్తోనముక్తోభవతినహితయోఃకేవలనిర్వాహకస్స్యాత్ । జీవేనోపా
స్యవస్తప్రకృతగదహరాకాశఏవాత్రసోఽవ్యాకర్తానామరూపే ఇతి
నిగమశయోత్తిష్ఠసుష్ఠుప్రభాతమ్॥ ॥౧౪॥

ఖాదిభ్యోర్థాదికానాంనియమనవిషయేయఃప్రకర్షస్తదుక్తాదస్య
క్తోక్తంశరీరంనకపిలమతమిత్యజ్ఞయన్స్మార్థవేగ । జ్ఞానంగాస్త్రైన
హాత్వాత్మనినిజవశయేచ్ఛాన్తఆత్మస్వయంచేదాత్మాదేవ్యశ్యతోక్తాత్ర
సుఖశయితసముత్తిష్ఠసుష్ఠుప్రభాతమ్॥ ॥౧౫॥

ఏకాజాంరక్తశుక్లాసితభృతమఖిలాస్తత్స్వరూపాస్సృజన్తీంశేకోఽజు
ష్టోనుశేతేహ్యజఇతరఇమాంభుక్తభోగాంజహాతి । ఇత్థంశ్వేతాశ్వ
ర్యాముపనిషదితథాతైత్తిరీయశ్రుతౌచబ్రహ్మతాత్మైకకణ్యంసు
ఖశయితసముత్తిష్ఠసుష్ఠుప్రభాతమ్॥ ॥౧౬॥

యస్మిన్పంచేంద్రియాణిస్థితమపిగగనంతంతథైవాత్మమూర్ విశ్వ
స్తిబ్రహ్మామృతస్స్యాదమృతమితిపదేకాణ్వవాజ్యుక్తవేదేప్రకాశ్యేపంచ
చజన్యవ్యవహృతిఘటకాకాశవాగ్వాక్యశేషవ్యతావ్రసాం[illegible]వేదే
సుఖశయితసముత్తిష్ఠసుష్ఠుప్రభాతమ్॥ ॥౧౭॥

తద్ధేదంతర్హ్యవ్యాకృతమభవదితిప్రోక్తవేదాదసదావాగే
భూదేతదిత్యప్యసదితివచసావ్యక్తహేతుత్వవాదే । ఆకాశాదాయజ
త్మాజననకృదుదితస్సోఽవిభక్తాహ్వయాంగస్సత్వేనోక్తస్స్వపేశేత్యవసి
తశయితోత్తిష్ఠసుష్ఠుప్రభాతమ్॥ ॥౧౮॥

యాశ్రైరాకాశపహోజనకజనకదృశా యస్య కర్త్రైకదేశస్యేయశ్చ కౌషీతకిశ్రుత్యుదితఇతిచితఃకర్మణఃకారణత్వాత్ ప్రోక్తైర్బ్రహ్మబ్రువాణే త్యవిదితపరమబ్రహ్మకర్తృత్వమాదేః కృత్స్నప్రపంచస్య చేతిత్వవసిత శయితోత్తిష్ఠసుప్రభాతమ్॥ ॥౨౯॥

ద్రష్టవ్యశ్శ్రోతవ్య ఆత్మా మననపదముపాస్యోఽత ఇత్యత్ర వాక్యే జాయా పత్యాదియోగాత్పురుష ఉదిత ఇత్యత్ర బోధ్యా ముముక్షోః। మైత్రేయీం యాజ్ఞవల్క్యప్రతివచనగిరానుత్తమానన్దరూపాత్మ వ్యక్తో జాయాధనాదీత్యవసితశయితోత్తిష్ఠసుప్రభాతమ్। ॥౩౦॥

ఇత్థం శారీరకాబ్ధౌ శయితముభయథా హేతుమస్యాగమాన్తైస్సర్వై ర్వాక్యైకప్రతీతం వరదమురుదయం యష్టుముద్బోధయన్త్రా । ఉద్బు ధ్యా వీరరఘ్వీశ్వరశఠరిపుణాభిఖ్యునా హేమలమిచ్ఛన్ బుధేస్మిన్ చాపమా సేఽదినగణగణితాస్సన్తి ధారాస్సర్వధార్యాః॥ ॥౩౧॥

యోఽసౌ మేధాశ్రితాద్వైర్యుద్ధరధిగమతయామ్నాయశాస్త్రైకయోని ర్వ్యాచాస్రాత్రిత్రయీయం పరనిరసనతో నేతి నేత్యాహ చైనం। వేధోఽల బ్ధాశ్వమేధః కరిగిరిశిఖరే వీక్ష్య హృష్టో యదృశ్యే సంజాతం దేవరాజం వ రదమిమమహం తత్రహస్తే సమీక్షే॥ ॥౩౨॥

ఇతి శ్రీవీరరాఘవశఠకోపసంయమిసార్వభౌమ

మహాదేశికేన్ద్రానుగృహీతం

శ్రీమచ్ఛారీరకసుప్రభాతం సమాప్తమ్.

శ్రీమతే శ్రీలక్ష్మీనృసింహదివ్యపాదుకాసేవక

శ్రీవణ్ శఠకోప శ్రీవీరరాఘవశఠకోప

యతీన్ద్రమహాదేశికాయ నమః.

